

ISSN 2616-9320

CENTRAL ASIAN JOURNAL OF TRANSLATION STUDIES

№ 1(2) 2019

#1

KAZAKH ABLAIKHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND WORLD
LANGUAGES

PUBLIC FUND
"TRANSLATORS OF KAZAKHSTAN"

THE JOURNAL IS REGISTERED WITH THE MINISTRY OF INFORMATION AND COMMUNICATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

CERTIFICATE № 16822-Ж ASTANA, 2017

EDITORIAL TEAM

Chief Editor:

S. S. Kunanbayeva - Professor, Academician of the Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan
Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Responsible editors:

A.T. Chaklikova, Professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

B. Mizamkhan, Ass. Prof., Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

N.A. Aubakir, MA, PhD candidate in Translation studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Editor's assistants:

G.S. Assanova PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

K.M. Zhampeyis C.Phil.Sc., Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

A.B. Baidullayeva PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Sh. O. Saimkulova MA, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Technical editor and design:

R.A. Musataev MA, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

N.A. Aubakir MA, PhD candidate in Translation studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Consultants:

Anna Oldfield, University of South Carolina, USA

Christopher Baker, American University of Central Asia, Kyrgyzstan

Uldanay Bakhtikereeva, PhD, prof., PFUR, Russia

Kim Chang Ho - PhD, professor, Pusan University of Foreign Languages, South Korea

Shabdiz Orang - PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

V.I. Karasik, D.Ph.S., Professor, Volgograd Technical University, Russia

Бекмаханова Ш.К.¹

¹БМ020700 - Аударма ісі - мамандығы бойынша

2-оқу жылы магистранті

ҚазХҚ және ӘТУ,

Алматы, Қазақстан

E-Mail: bekmakhanova.sh@mail.ru

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ РЕСМИ-ІС СТИЛІНІҢ КӨРІНІСІ

Андатпа: Мақала барысында ағылшын және қазақ тілі мәтіндерінің ресми-іскерлік стилінің грамматикалық, стилистикалық және лексикалық ерекшеліктері, сонымен қатар олардың аударма процесіне әсері, ағылшын және қазақ іскерлік мәтіндерде кездесетін қысқартулардың негізгі түрлері қарастырылады, сондай-ақ, ағылшын және қазақ тілдерінің ресми-іскерлік стилінің ерекшеліктеріне салыстыру жүргізіледі.

Бұл жұмыстың өзектілігі біздің еліміздің халықаралық-экономикалық қатынастарының дамуына байланысты қазіргі кезеңдегі ресми-іскерлік мәтіннің лексикалық ерекшеліктерін нақты бөліп көрсету қажеттілігімен байланысты.

Тірек сөздер: ресми-іскерлік стиль, ресми құжаттар, қазақ тілі, ағылшын тілі, аударма.

Ресми-іскерлік стиль дипломатиялық, басқару қызметінде, заңнамада, саясатта және адами қызметтің басқа да көптеген салаларында өзінің қолданылуын тапты деуге де болады. Ол, сондай-ақ, түрлі ұйымдар, мемлекеттік органдар, жеке тұлғалардың бір-бірімен қарым-қатынас жасауы кезінде және өндірістік, құқықтық немесе шаруашылық қызмет процесінде туындайтын қатынастарды реттеу үшін де пайдаланылатын аса маңызды стильдердің біріне жатады. Сондықтан да, заманауи дәуірде оның қазақ және ағылшын тілдеріндегі стилистикалық ерекшеліктерін қарастыру аса маңызды.

Ағылшын тіліндегі ресми-іскерлік мәтіндерді аудару мәселесін

көптеген лингвистер зерттеді, соның ішінде И.Р. Гальперин ағылшын тілді ресми құжаттардың стилін егжей-тегжейлі талдаған бірден бір зерттеуші болып табылады. Сонымен қатар, Л. К. Граудина, И. В. Арнольд іспеттес ғалымдар ағылшын тілінің ресми-іскерлік стилінің ерекшеліктерін сипаттап, аталған тақырыпта бізге қажетті біраз еңбектерді жазды. Ал, қазақ тіліндегі ресми-іскерлік стильдің ерекшеліктері мен құрылымы жайлы мағлұматтар мен ғылыми мақалалардың аздығына қарамастан, Сыздықова Р., Оразалинов С. еңбектерінде бірақ қажетті мағлұматтар мен салыстыруларды кездестіруге болады.

Ағылшын тілі мен қазақ тілінің ресми-іскерлік стилін басқа стилдерімен салыстырғанда, бұл

стильдің өзіндік ерекшелігі салыстырмалы түрде көрініс табады. Әрине, уақыт өте келе ресми-іскерлік стиль бірнеше өзгерістерге ие болды. Дегенмен де, оның көптеген қасиеттері, жанрлары, тарихи негізделген іскерлік фразеологизмдері мен терминологиялары оған консерватизмдік көрінісін беріп отыр.

Ағылшын тілі мен қазақ тілінің ресми-іскерлік стиліндегі құжат мәтіндерінің тағы бір ерекшелігі ретінде - әртүрлі нұсқаларда түсіндіруге келе бермейтін «дәлділік» ерекшелігін атап айтуға болады. Сондай-ақ, бұл стильге қарым-қатынас пен сөйлеушінің жақсыз сипаты тән. Дегенмен, қазақ тілімен салыстырғанда, ағылшын тіліндегі ресми-іскерлік мәтіндердің кейбір түрлерінде жақты сөйлемдер мен олардың ерекшеліктері кездеседі, мысалы:

– we have seen your current catalog - біз сіздің соңғы каталогыңызды қарадық;

– we are interested in - бізді бұл қызықтырды;

– would you please inform us if - біз сізді хабарлауға сұраймыз.

Бірақ, бірінші және екінші жақта қалыптасатын сөйлемдер бұл стильде өте сирек қолданылады. Өйткені, іскерлік саладағы барлық пікірлер мен іскери құжаттар нақты тұлғаның атынан емес, керісінше, жалпылама, дерексіз күйде жүзеге асырылады.

Қазақ тілі мен ағылшын тіліндегі ресми-іскерлік құжаттар арнайы шаблон сөйлемдерді көптеп қолданады. Сол себепті де, белгілі

бір жүйеде қабылданған клише ретінде қолданылатын сөйлемдер - аталған екі тілдің жүйесіндегі ресми-іскерлік стильдің өзіндік ерекшелігі болып табылады. Ал, басқа стильдерде, керісінше, клише-сөйлемдер стильдік шаблондар ретінде қарастырылмай, кейде мүлдем жол берілмейді. Демек, ресми-іскерлік стильдің қажетті құрамдас бөлігі ретінде - клише, шаблонды сөйлемдерді қарастырады.

Қазақ және ағылшын тілдеріндегі ресми-іс стилінің ұқсастықтарының қатарына арнайы қалыптасқан терминологияны жатқызады. Өйткені, екі тілдің де аталған стильдің шеңберінде, ғылыми шеңберде де, ресми стильдің өзінің арнайы фразеологиясы мен терминологиясы қалыптасқан. Мысалы: be of importance - рөл ойнау, to cause damage - зиян келтіру, whereabouts - орналасқан жері, bring to notice - хабардар ету, undersigned - төменде қол қойылған, disciplinary prosecutions - тәртіптік жаза, high contracting parties - жоғары шарттық тараптар, to ratify an agreement - шартты бекіту, «memorandum» - меморандум, «protectorate» - протекторат, plenipotentiary - өкілетті өкіл және тағы да басқа.

А.П. Андрюшкиннің пікірінше, бұл стильге сөздердің негізгі пәндік-логикалық мағыналарын пайдалану тән (олар терминология болып табылатын жағдайларды қоспағанда). Осыған байланысты ресми-іскерлік стильдің тағы бір қасиеті анықталып отыр: қазақ тілінде де, ағылшын тілінің құжаттарында да іскерлік мәтіндерде қандай да бір бейнелі құралдар, яғни

гиперболдар, метонимиялар, метафорлар және тағы да басқалары мүлдем қолданылмайды. Дегенмен, кейбір құжаттар эмоционалды боялған лексиканы қамтып жатады, бірақ ресми-іскерлік стильде бұндай құжаттар өзінің эмоционалдық функциясын жоғалтады, мысалы:

– Dear Mr. White; I should be grateful if you would grant me an interview - Құрметті мистер Уайт, егер сіз менімен кездесуге келіссеңіз, мен риза болар едім;

– with kind regards - ең жақсы тілектермен;

– we will be ready to serve you in every way possible - біз сізге барлық мүмкін тәсілдермен қызмет етуге дайынбыз.

Қазақ тілімен салыстырғанда, ағылшын тіліндегі ресми құжаттарда латын және француз сөздерін көп кездестіруге болады, демек, ағылшын тіліндегі ресми-іскерлік стильге тән ерекшелік - француз және латын сөздерінің пайдалануы болып табылады. Көбінесе олар терминологиялық сипатқа ие болған заңдық және дипломатиялық мәтіндерде кездеседі. Мысалы: Ad verbum - сөзбе-сөз; Casus delicti - құқық бұзушылық жағдайы; De facto de jure - шын мәнінде де заңды; a priori - тексерусіз, алдын ала; Persona grata - жағымды тұлға; Persona non grata - жағымсыз тұлға; Status quo - нақты ереже. Сонымен қатар, ағылшын тіліндегі ресми-іскерлік мәтіндерді қолданудың барлық салаларында әртүрлі қысқартулар, күрделі сөздер, аббревиатуралар кең таралған. Мысалы:

– M. P. (member of Parliament);

– H. M. S. (His Majesty's

Steamship);

– gvt (Government) және pmt (Parliament);

– e. (id est, ағылшын тілінің «that is» баламасы болып табылады);

– G. C. S. I. (Knight Grand Commander of the Star of India);

– U. N. (United Nations);

– D. A. S. (Department of Agriculture, Scotland);

– D. A. O. (Divisional Ammunition Officer).

Екі тілдің де шеңберіндегі бұл стильдің ерекше ерекшелігі - сөйлеудің қатаң атаулы сипаты болып табылады, себебі, ресми-іскерлік мәтіндерде бір атау (көбінесе бастауыш сөйлем мүшесі) келесі сөйлемдерде қолданылатын болса, бастауыш сөйлем мүшесі есімдікпен, не болмаса басқа атаулар мүлде алмастырмайды. Басқа стильдерде бұл тавтология орынсыз болып саналар еді. Сол себепті де, ресми-іскерлік стильде сөздерді қолдану оның функциясына негізделген: осылайша, ресми құжаттардың мәтіндерін екі рет түсіндіру, немесе қайталау қажеттілігі тумайды.

Қазақ және ағылшын тілінің іскерлік стиліндегі құжаттарда етістіктің басқа түрлерімен салыстырғанда инфинитивті жиі пайдалануын байқауға болады, өйткені, сөйлемдердің императивті сипаты пікірлердің толықтығы мен дәлдігіне негізделеді. Ал дәлдікке негізделуі - ресми-іскерлік стильдің күрделі ұзақ сөйлемдерге бейімділігін анықтайды, сондықтан да, белгілі бір оқиғаны нақтылау және толық жіктеу үшін ресми-іскерлік стилінде ұзақ мәтіндер қолданылады.

Сонымен қатар, көптеген зерттеуші ғалымдар аталған стильдің ерекшелігі ретінде - ауызша (инфинитивті) зат есімдерін жиі пайдалану сияқты өзгешеліктерді көрсетеді. Мысалы: execution - орындау, notification - хабарлау, infringement of the law - құқық бұзушылық, resolution - қаулы, solution - шешім (даулар), submission - бағыну, division - бөлу және тағы да басқа.

Сондай-ақ іскерлік құжаттардың мәтіндерінің ерекшелігі арасында одақтық байланыстың кең жүйесі бар ұзын ұсыныстарға бейімділікті бөліп көрсетуге болады. Өйткені, ресми келісім-шарт мәтінінің бір сөйлемінде келісімнің барлық талаптары кіріктірілетін құжаттар өте көп. Тарихи тұрғыдан негізделген бұл үрдіс заңдық және дипломатиялық құжаттардың мәтіндерінде берік орныққан.

Еңдеше, ресми-іскерлік стиль, ағылшын тілі мен қазақ тілінің функционалдық стилі ретінде саясат, дипломатия, экономика, юриспруденция, басқару қызметі және тағы да басқа адам қызметінің салаларында қолданылады. Сонымен қатар, іскерлік құжаттардың функцияларына негізделген басты ерекшелігі ретінде - жеке тұлғалар, ұйымдар, мемлекеттік органдар, сондай-ақ тұтас мемлекеттер болуы мүмкін екі және одан да көп тараптардың арасындағы келісімдерге қол жеткізу процесін айтуға болады.

Қорытындылай келе, ресми-іскерлік стиль - қазақ және ағылшын тіліндегі ресми құжаттардың императивті, дәлдікті

калыптасуымен; эмоциялық бояудың және бейнелі құралдардың болмауымен; пікірлердің жеке емес сипатымен; қысқартуларды, күрделі өзгертілген сөздерді, аббревиатураларды, спецификалық фразеологияны және терминологияны кеңінен пайдаланумен, басқа стильдерден ерекшелене білген өзіндік көрінісін тауып отыр.

ӘДЕБИЕТ

- [1]. Андрияшкин А. П. Іскерлік ағылшын тілі. М.: Дашков и К, 2008.
- [2]. Сыздықова Р.Ф. Қазақ әдеби тілінің тарихы. - Алматы: Ана тілі, 2010.
- [3]. Арнольд И.В. Лингвистикада ғылыми зерттеулердің негіздері. М.: Жоғары мектеп, 1991.
- [4]. Оразалинов С. Қазіргі кезеңдегі тіл саясаты және мемлекеттік тілді мемлекеттік органдарға енгізу проблемалары. Тіл және қоғам. 2003. №1.
- [5]. Ғылыми және іскерлік хат-хабарлар. Ағылшын тілі. М.: Наука, 1991.

PRESENTATION OF THE OFFICIAL STYLE IN KAZAKH AND ENGLISH

Bekmakhanova.Sh.¹

¹Second year Master's Degree Student,

6M020700 – Translation Studies

KazUIRandWL,

Almaty, Kazakhstan

E-Mail: bekmakhanova.sh@mail.ru

Abstract: The article discusses the grammatical, stylistic and lexical features of the official business style of the English and Kazakh languages, as well as their impact on the translation process, the main types of abbreviations found in the English and Kazakh business texts, and compares the features of the official business style of the English and Kazakh languages.

The relevance of this work is due to the need to highlight the features of the official business text at the present stage in connection with the development of international economic relations of our country.

Key words: official business style, official documents, English, Kazakh language, translation.

ПРЕДСТАВЛЕНИЕ ОФИЦИАЛЬНО - ДЕЛОВОГО СТИЛЯ НА КАЗАХСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Бекмаханова Ш.К.¹

¹Магистрант 2 года обучения,

специальность 6M020700 – Переводческое дело

КазУМОиМЯ им. Абылайхана

Алматы, Казахстан

E-Mail: bekmakhanova.sh@mail.ru

Аннотация: В ходе статьи рассматриваются грамматические, стилистические и лексические особенности официально-делового стиля английского и казахского языков, а также их влияние на переводческий процесс, основные виды сокращений, встречающихся в английском и казахском деловом текстах, а также проводится сравнение особенностей официально-делового стиля английского и казахского языков.

Актуальность этой работы обусловлена необходимостью четкого выделения особенностей официально-делового текста на современном этапе в связи с развитием международно-экономических отношений нашей страны.

Ключевые слова: официально-деловой стиль, официальные документы, казахский язык, английский язык, перевод.

ПЕРЕВОД КОМИКСА КАК ХУДОЖЕСТВЕННОГО КРЕОЛИЗОВАННОГО ТЕКСТА.

Нурумов Д. Н.¹

Таирбекова Л. Н.²

¹Магистрант 2 года обучения,
специальность 6М020700 – Переводческое дело

²Профессор, доктор филологических наук, Заведующая кафедрой теоретического и прикладного языковедения.

КазУМОиМЯ им. Абылайхана

Алматы, Казахстан

E-Mail: 904197@mail.ru

Аннотация: Целью данной статьи является рассмотрение переводческих проблем, представленных межкультурными аспектами комикса как креолизованного текста. Так же представлены примеры лексических особенностей, встречаемых в комиксах и таким образом поднимается вопрос восприятия комиксов как художественных текстов. В статье помимо лексических особенностей представляются визуальные особенности. В качестве примера, изобилующего межкультурными реалиями, представляется веб-комикс «Itchy Feet». Лексические особенности представлены парадигматическими и синтагматическими лексическими средствами, дополненными примерами с переводами. Примеры взяты из литературы, кинокомиксов и самих комиксов.

Ключевые слова: перевод, креолизованный текст, художественный текст, парадигматические лексические средства, синтагматические лексические средства, комиксы, межкультурные особенности.

Перевод – это сложный и многогранный вид человеческой деятельности. В процессе перевода происходит не просто замена одного языка другим, в нем сталкиваются различные культуры, разные личности, разные складывания мышления, разные литературы, разные эпохи, разные уровни развития, разные традиции и установки. [1, 11]

При переводе художественного текста, один из важнейших носителей смысла – это сама манера изложения. Фразе со смыслом «Выйди из комнаты» можно сказать сотней способов, из которых одни будут грубыми, другие вежливыми,

третьи нежными, четвёртые печальными. Авторскому тексту и отдельным персонажам часто свойственна своя манера, и это тоже часть смысла. Кто-то будет разговаривать развязно, кто-то – строго, кто-то – воодушевлённо. У персонажей могут быть свои характерные выражения и обстоятельства, объясняющие выбор фраз. Для переводчика, проблемными могут стать следующие межкультурные аспекты креолизованных текстов.

Проблема взаимодействия языка, мышления и культуры приобретает особую остроту в

период расширения международных контактов, интенсивного информационного обмена между представителями разных национальных коллективов. В современной межкультурной коммуникации постоянно возрастает роль креолизованных текстов, где иконические средства наряду с вербальными воспроизводят картину мира, шкалу ценностей, эстетические идеалы нации. [2, 93]

Идентификация лингвострановедческой информации вызывает активизацию тех участков картины мира реципиента, которые образуют зону «пересечения» и наиболее тесного взаимодействия с картиной мира представителей других национальных коллективов.

Индикаторами этой зоны часто выступают визуальные, «картинные» образы, что соответствует одному из основных признаков картины мира — ее наглядности. [3, 48]

Иконические средства в комплексе с вербальными несут страноведческую информацию:

- о географическом положении, рельефе, ландшафте страны, например, во многих комиксах для описания места действия часто используют изображения пейзажей для понимания ландшафта и самого места последующего действия, также для подобного эффекта используются изображения географических карт, если героям предстоит отправление в другую страну;

- о внешнем облике, национальной одежде жителей страны, например, в комиксе о Черной Пантере (Black Panther),

короле Ваканды (вымышленной страны в Северо-Восточной части Африки), его образ без супергеройского костюма содержит множество особенностей Африканских стран, так же когда показывают городские пейзажи можно увидеть архитектуру и одеяния обычных жителей; в комиксе про Аквамена (Aquaman), короля Атлантиды можно наблюдать архитектуру и одеяния Атлантйцев;

- об исторических предметах материальной культуры, например, авторы-иллюстраторы различных комиксов вдохновляются в большинстве своем уже существующими предметами архитектуры, они изучают и предметы быта для достоверного изображения оружия, кораблей и орудий труда минувших столетий, чаще всего подобное встречается в Графических новеллах, где очень много времени уделяется деталям;

- о предметах материальной культуры, отражающих современный быт народа, например, в большинстве подростковых комиксов можно встретить огромное количество отсылок к современной культуре;

- о национальном характере, приоритетных ценностях.

- Представлена информация и такого характера:

- о героях национальной литературы, вошедших в мировую культуру — в большинстве своем это представлено аллюзиями или теми же отсылками к произведениям, причем некоторые отрывки могут быть в точности проиллюстрированными, что

доставит эстетическое удовольствие ценителям, также еще можно встретить отсылки к великим художникам, фотографам и специалистам по комиксам;

- о политических реалиях страны — подобная информация обыгрывается в непривычном и часто шутовском контексте, например, в комиксах об антигерое Дэдпуле (DeadPool) встречается огромное количество саркастических изречений о всех аспектах американской культуры, включая политику. Так же в некоторых Ежегодных (Annual) выпусках, приуроченных определенным событиям, а также в комиксах действия которых происходят в наши дни могут встречаться различные упоминания политиков и президентов.

В качестве отличного примера культурных реалий можно обратиться к еженедельно обновляемому веб-комиксу «Itchy Feet» за авторством Malachi Ray Rempen, в котором автор показывает различные реалии и особенности иностранных языков. [4]

Помимо вышеупомянутых культурных реалий, в комиксах, как и в любом художественном произведении встречаются разнообразные лексические приемы, которые необходимо принимать во внимание при переводе. Известно, что "текст представляет собой не только структурно-семантическое, но и стилистическое единство", которое достигает своей наиболее четкой и полной реализации в формах, получающих графическую фиксацию. Этим положением и

объясняется наш интерес к проявлениям стиля в текстовом пространстве комикса. В данной перспективе представляется, что для буквенного текста художественными стилистическими средствами являются: фигуры речи и мысли, для графики - варианты иконического изображения, имплицитные различные коннотации. Стилистическими средствами параграфов можно считать: цветообозначения, шрифтовые оппозиции, рисунки-символы, возникающие в пространстве, предназначенном для буквенного текста, и др. [5]

Вслед за Б. Кокюлем, мы полагаем, что лингвистическая категория стиля возникает лишь тогда, когда речь идет о больших или меньших отступлениях от общепринятой нормы. В роли данных отступлений и выступают всевозможные стилистические средства. Причем, если для буквенного текста это отклонения от узувальной нормы, то для графики - широчайшее употребление иконограмм (графических стереотипных мотивов), направляющих в русле универсальных коннотаций интерпретацию реципиента. [6, 49]

На семантическом уровне, художественные стилистические средства могут быть разделены на две группы: парадигматические и синтагматические. Первые характеризуются субституцией одного знака другим, тогда как вторые - пертурбациями в знаковых комбинациях. [7, 35]

Парадигматические стилистические средства

Художественные стилистические парадигматические средства актуализируются вследствие замены адресантом ожидаемого нормативного знака на другой знак.

МЕТАФОРА смысловая связь между значениями одного полисемантического слова, основанная на наличии сходства (структурного, внешнего, функционального).

a storm of indignation	шторм негодования
------------------------	-------------------

ПЕРСОНИФИКАЦИЯ определяется как частный случай метафоры, метонимии или синекдохи и позволяет наделять человеческими чертами неодушевленные или абстрактные предметы. В последнее время стали популярны примеры визуальной персонификации и оживления неодушевленных предметов, таких как: веб браузеры, бренды одежды, планеты и черная дыра. В просторечии такие приемы называют хуманизацией (очеловечиванием).

Are you Thor, the God of Hammers? That hammer was to help you control your power, to focus it. It was never your source of strength.	Разве Тор — бог молотов? Мьёлнир был призван сдерживать мощь, фокусировать, но не был её источником.
--	--

Передача человеческих ролей

животным также считается одним из проявлений персонификации.

МЕТОНИМИЯ заключается в замене одного знака/понятия на другой с целью обозначить причинно-следственные связи.

The hall applauded.	Зал приветствовал (под "залом" подразумевается не помещение, а зрители, находящиеся в зале).
---------------------	--

СИНЕКДОХА проявляется в обозначении части вместо целого или наоборот.

The buyer chooses the qualitative products.	Покупатель выбирает качественные товары (под "покупателем" подразумеваются все покупатели в целом).
---	---

Актуализацию синекдохи в графике комиксов мы обнаруживаем в нескольких технических, заимствованных у кинематографа приемах: общий план, вид сверху, крупный план и т.п.

АЛЛЕГОРИЯ заключается в изображении какого-либо понятия или идеи с помощью образа по принципу сходства или аналогии.

В комикс серии студии Марвел (Marvel) Гражданская Война (Civil War), в пределах истории которой, между супергероями начинается гражданская война вследствие разделения мнения персонажей по поводу Акта регистрации сверхлюдей. Хотя серия и может восприниматься как аллегорический комментарий к

событиям 11 сентября 2001 года и «Патриотическим актом», Миллар отметил: «*Политическая аллегория будет видна только тем, кто является политически подкованным. Дети же прочтут это и увидят лишь грандиозную битву супергероев.*»

АНТОНОМАСИЯ, являясь особым случаем метафоры, проявляется в субституции имени собственного именем нарицательным для отражения отличительного свойства субъекта. Большая часть героических имен основана на данном приёме.

Hawkeye	Соколиный глаз
---------	----------------

ГИПЕРБОЛА выражает большее, чтобы обозначить меньшее. Это стилистическое средство является одним из наиболее частотных для многокадрового рисунка с текстовым сопровождением. Гипербола находит отражение и в вербалике, и в графике. В большинстве случаев, она передает эмоциональное состояние героев комиксов или используется авторами для эффективности прагматики комического (главным образом гиперболизируются травматические состояния персонажей).

I have told you it a thousand times.	Я говорил тебе это тысячу раз.
--------------------------------------	--------------------------------

ЛИТОТА составляет вместе с гиперболой бинарную оппозицию и обозначает меньшее вместо/для большего. Кроме того, это стилистическое средство проявляется в двойном отрицании

или отрицании противоположного качества, что дает эффект усиления описываемого.

Thanos snap	Щелчок Таноса (действие уничтожившее половину населения галактики)
-------------	--

Синтагматические стилистические средства

Синтагматические стилистические средства характеризуются знаковыми комбинациями, причем в текстовом пространстве комикса мы наблюдаем сложную систему взаимоотношений разнородных знаков с различным уровнем абстракции и принадлежащих к трем информационным рядам комикса.

АНАФОРА заключается в повторении одного и того же знака (звука, слова, конструкции) в начале текста или его составляющих частей.

What the hammer? What the chain? In what furnace was thy brain? What the anvil? What dread grasp Dare its deadly terrors clasp? ("The Tiger" by William Blake)	Чей был молот, цепи чьи, Чтоб скрепить мечты твои? Кто взметнул твой быстрый взмах, Ухватил смертельный страх? (Перевод Бальмонта)
--	--

Другой схожий приём называемый **АЛЛИТЕРАЦИЯ** встречается среди имен персонажей созданных Стеном Ли (Stan Lee): Рид

Ричардс (Reed Richards), Сьюзан Шторм (Susan Storm), Питер Паркер (Peter Parker), Брюс Беннер (Bruce Banner) и другие.

ЭПИФОРА - аналог анафоры, только в этом случае речь идет о конце текста или его составляющих частей.

Strength is given to me by fate.	Силы даны мне судьбой. Удача дана мне судьбой. И неудача дана мне судьбой.
Luck is given to me by fate. And failures are given by fate.	Всё в мире вершится судьбой.
Everything in this world is given by fate.	

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ

ОБОРОТ заключается в выделении общего элемента двух независимых знаков. Графические проявления сравнительного оборота неотличимы от актуализации графикой метафоры. Буквенный текст, в свою очередь, позволяет легко разграничить метафору и сравнение, т.к. во втором случае два сравниваемых знака сохраняют, как это уже отмечалось, независимость.

Hulk like raging fire.	Халк — бушующий огонь,
Thor like smoldering fire.	Тор — тлеющий

АККУМУЛЯЦИЯ состоит в развертывании сообщения путем увеличения (синтаксически) однородных элементов.

В комиксах аккумуляция может быть выражена использованием одного и того же задника(фона) для описания места действия. Например, нужно показать, что персонаж провел

в одном месте долгое время, лучше всего будет показать часы либо место, в котором он находится с некоторыми изменениями: движение часовой стрелки, изменение освещения, движение солнца/луны.

ГРАДАЦИЯ - перечисление, в котором каждый знак выражает более/менее интенсивную степень качества или действия.

Примером градации могут служить кадры превращения супергероя, например, Халка. На первом кадре мы видим его обычным человеком, Брюсом Беннером, в следующем нам показывают его яростное выражение, затем мы видим начальную стадию трансформации, увеличение мышечной массы, перемена цвета кожи и в заключении, законченное превращение в Халка. Все выше перечисленное может изображаться и в обратном порядке.

АНТИТЕЗА - противопоставление знаков. Противостояния героев зачастую представлена в виде антитезы, противоположность стихий, противоположность цветов костюмов и т.д.

Youth is lovely, age is lonely, youth is fiery, age is frosty.	Молодость прекрасна, старость одинока, молодость пламенна, старость морозна.
--	--

ЭЛЛИПС(ИС) - пропуск одного или нескольких знаков.

Some people go to priests; others to poetry; I to my friends.	Одни люди идут к священникам, другие - к поэзии, я - к друзьям.
---	---

По определению Б. Кокюля и К. Пэйруте, это стилистическое

средство выражает собой саму сущность любого знакового комплекса, монтажа, к которому может быть с полным правом отнесен комикс. Это, вне всяких сомнений, наиболее частотное средство в текстовом пространстве комикса, ибо любое формальное соединение сегментов текста (кадров комикса) подразумевает и опирается на некое содержательное умолчание, которое принадлежит к сфере имплицитного и становится эксплицитным только при вдумчивом содействии творческого восприятия реципиента.

ЭВФЕМИЗМ - выражается в замене неприятных для восприятия понятий и выражений на более мягкие, "щадящие" знаковые конструкции. Для комиксов есть и дополнительные средства, служащие подобным образом, и называются гроликсы (grawlix) – «@#\$\$%&!». Они были созданы Мортом Уокером в 1964 году.

toilet → lavatory/loo	туалет → уборная
--------------------------	---------------------

ИРОНИЯ определяется наделением субъекта прямо противоположной его свойствам характеристикой, при сохранении объясняющей роли повествования (контекст, тон, авторская интонация), которое демонстрирует истинное отношение адресанта.

How clever you are!	Ты такой умный! (Подразумевается обратное значение - глупый.)
---------------------	--

ОКСЮМОРОН - является соединением противоположных, друг другу противоречащих понятий в одном выражении.

Deafening silence	Оглушающая тишина
-------------------	-------------------

В заключении стоит отметить что комиксы развиваются семимильными шагами и тоже приносят много новых открытий в художественный мир. Основываясь на визуальных средствах повествования, они также могут использовать и лексические. Исходя из всего этого переводчику необходимо уделить внимание на все вышеупомянутые лингвостилистические приемы характерные художественным текстам. Комиксы в как правило превосходят художественные тексты в более полной мере рассказывая историю, показывая неизведанные миры, увековечивая события и представляя противостояние добра и зла во всем великолепии креолизированных текстов. Комиксы полноправно можно считать девятым искусством.

ЛИТЕРАТУРА

- [1]. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. — М., 2001
- [2]. Анисимова Е.Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация(на материале креолизованных текстов): Учеб. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов. — М.: Издательский центр «Академия», 2003.
- [3]. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / Под ред. Б. А. Серебренникова. — М., 1988.
- [4]. <http://www.itchyfeetcomic.com/>
- [5]. Бондаренко Т. В., Крючкова Т. Б. Социоллингвистика и исследование текста // Теоретические проблемы социальной лингвистики. - М.: Наука, 1981.
- [6]. Cocola V., Réyroutet C. Sémantique de l'image.– P.: Délagrave, 1986.
- [7]. Козлов Е. В., Коммуникативность комикса (в текстуальном и семиотическом аспектах), Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. - Волгоград, 1999.

TRANSLATION OF COMIC-BOOKS AS LITERARY CREOLIZED TEXT.

Nurumov D. N.¹,

Tailbekova L. N.²

¹Second year Master's Degree Student,
6M020700 – Translation Studies

²Doctor of Philology, Head of Chair of Theoretical and Applied Linguistics

KazUIRandWL,

Almaty, Kazakhstan

E-Mail: 904197@mail.ru

Abstract. The aim of this article is to cover the translational issues of comic books' intercultural aspects as creolized texts. In addition, the examples of lexical peculiarities appearing in comic books are covered, raising the issue of acceptance as literary texts. In this article along with the lexical peculiarities, the visual peculiarities of comic books are presented. As the example containing many intercultural realias the web comic «Itchy Feet» is presented. Lexical aspects presented by paradigmatic and syntagmatic lexical medias and are supplemented by examples with translation. Examples are taken from literature, comic books and movies based on them.

Key words: translation, creolized text, literary text, paradigmatic lexical medias, syntagmatic lexical medias, comic books, intercultural aspects.

КОМИКСТІН АУДАРМА КӨРКЕМ ЖӘНЕ КРЕОЛИЗДЕЛГЕН МӘТІН РЕТІНДЕ.

Нурумов Д. Н.¹

Таирбекова Л. Н.²

¹6M020700 - Аударма ісі - мамандығы бойынша

2-оқу жылы магистранті

²Филология ғылымдарының докторы, Лингвистика теориясы және коммуникация кафедрасының меңгерушісі

ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан

E-Mail: 904197@mail.ru

Андатпа: Осы мақаланың мақсаты комикстердің мәдениетаралық аспектісін ұсынған аударма мәселе креолизовалған мәтін ретінде қарастыру болып табылады. Сондай-ақ, комиксте табылған лексикалық ерекшеліктердің мысалдары бар, сондықтан комикстерді көркем

мәтіндер ретінде қабылдау мәселесі көтеріледі. Лексикалық ерекшеліктермен қатар, мақалада көрнекі ерекшеліктер бар. Мысалға мәдениетаралық шындыққа толы мысал ретінде, веб-комиксы «Itchy Feet» пайда болады. Лексикалық сипаттамалар аудармалармен бірге толықтырылған парадигматикалық және синтагматикалық лексикалық құралдармен ұсынылған. Мысалдар әдебиеттерден, кино комикстерінен және комикстерден алынған.

Тірек сөздер: аударма, креолизделген мәтін, көркем мәтіндер, парадигматикалық лексикалық құрал, синтагматикалық лексикалық құрал, комикстер, мәдениетаралық аспекті.

TO THE USE AND DEFINITION OF COMPENSATION IN CONSECUTIVE INTERPRETING OF CONTEMPORARY POLITICAL DISCOURSE

I. Kochkarev¹

¹Second year Master's Degree Student,
6M020700 – Translation Studies
KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
E-Mail: inasearchof@mail.ru

Abstract: This article is devoted to the definition of compensation in consecutive interpreting. At the beginning of the article, the author performs a short review of the concept of transformations in translation. In particular, there is used transformation stratification given by A.D. Schweiter with the subsequent transition to consecutive interpreting and compensation. The author also pays a particular attention to the interpreting of modality as one of the types of compensation.

Key words: consecutive interpreting, modality, political discourse, compensation, transformations.

The issue of existence of any translational transformations has always been at the center of attention among linguists and philologists studying translation studies. In a general sense, translational transformations are called transformational actions on the original text, which are used to transform the source text units into translation units. Due to the fact that translational transformations are performed with language units that have both content and expression, it is considered that they transform both the form and the meaning of the original units.

For example, according to A.D. Schweitzer translational transformations "are essentially interlanguage operations of "re-expression of meaning", i.e. a kind of translational interpretation of a thought expressed by the means of the source language that has gone through the

process of transforming of a given thought by the means of the target language. A.D. Schweitzer proposes to divide the transformations into four groups (Schweitzer, 1998).

Transformations at the component level of semantic valency imply the use of various kinds of substitutions. For example, the replacement of morphological means by lexical, another morphological, syntactic or phraseological and the others (Schweitzer, 1998, p.19).

The transformations at the pragmatic level consist of the following methods: translation compensations, replacement of some stylistic means with other ones, replacement of allusions (realities) with similar ones, as well as interpretive, explanatory translation and translation compensations (Schweitzer, 1998, p.19).

Transformations that are carried out at the referential level are concrete (or hyponymic transformation), generalization (hyperonymic transformation), replacement of realities (interhyponymic transformation), and also translation using re-metaphorization (synecdochical transformation), metonymic transformation, re-metaphorization (replacement of one metaphoric by another), demetaphorization (replacement of metaphor by its antipode - non-metaphor). This also includes one or another combination of the above transformations and complex transformations (for example, convertible ones (Schveitser, 1998, p.20).

Transformation at the stylistic level - compression and expansion. Compression is understood to mean ellipse, semantic tension, omission of redundant elements and lexical folding.

Another and one of the main transformations that is used in the consecutive interpreting is compensation. Giving the definition of compensation as a translation transformation, such well-known scholars as R.K. Minyar-Beloruichev and A. Chuzhakin note that this technique is aimed at replenishing the elements of meaning lost during the translation. V.N. Komissarov believes that compensation is a method of interpreting in which the elements of meaning that have been lost within the translation of a unit of the foreign language in the original are transmitted in the translated text with some other medium and not necessarily put in the same place of the text as in original. Thus, the lost sense is replenished

(“compensated”) and in general, the content of the original is reproduced in a more completed way. Moreover, the grammatical means of the original speech/text are often replaced by lexical and vice versa (Komissarov, 1999).

It should be noted that all the reasons for using lexical transformations are reduced to two main ones: Objective and subjective. The transformations associated with cultural differences between speakers of two languages, differences in vocabulary usually happen due to objective reasons. In contrast, subjective reasons include lack of time in terms of interpretation, the translator's own style, whether the translator is a native speaker or a translator, etc.

We understand the method of compensation as a method of interpreting in which the elements of meaning lost in translation are transmitted by another means in the same or another fragment of the translating speech/text, or by the same means as was used in the original, but found elsewhere in the translated speech/text. In order to achieve the adequacy during the translation process interpreter makes decisions about the use of a particular technique. In the framework of translation activities, translation techniques are carried out on the basis of a situation in which linguistic and extralinguistic factors are included. From a linguistic point of view, compensation as a technique is most justified when it comes to pragmatic, intra-linguistic meanings that do not coincide in the source and translating languages. So, according to some translators, equivalence is achieved at the level of the entire text.

Among the linguistic factors contributing to the use of the compensation one can include the following: the presence of non-equivalent vocabulary, inconsistency between the structures of the source language and the target language, inconsistency of the ways of expression inherent in the same style in the source language and the target language.

E. Vyunova classifies compensation in terms of its object. Thus, it stands out, firstly, the compensation of precise information. It includes proper and various names (organizations, geographical, printed publications, etc.) and numbers, which are the case in economics and politics. In conditions when the interpreter does not have the opportunity to refer to the text of the speech, a certain percentage of such information may be lost or transmitted, but only with use of the compensation skill (generalization transformation) (Vyunova, 2016). In the case of consecutive interpreting, there could be implemented a partial compensation of precise information. This statement may be justified by the fact that within the framework of consecutive interpreting the interpreter often has the opportunity to take notes by using the note-taking technique. Despite the individuality of the technique, the interpreter manages to preserve and transmit on average about 80% of the precise information, which is one of the main distinguishing features of consecutive interpreting from simultaneous one.

The second object of compensation is the modality. The modality is a very vague term. The category of modality is interpreted both as an inclination and as

a semantic category, referring to not only the verb and which may not have a mandatory expression in the language. However, in most cases, modality and mood are perceived as completely different terms (Nesterova, 2018). V.V. Vinogradov defines modality as a semantic category expressing the attitude of the content of a statement to reality on the part of the speaker. At the same time, Vinogradov included in the scope of this category all possible modal values: reality, unreality, desire, necessity, reliability, opportunity, motivation, emotiveness, etc. In this case compensation is viewed as absence of a gross distortion of the source text during the interpretation (Vyunova, 2016).

Interpreting of modality is complicated due to the fact that the modal verbs in English do not have a direct correspondence in Russian. In this regard, the interpreter should choose the appropriate word that matches the context. The particular difficulty in translating of modal verbs is provided by the fact that most modal verbs in English are multi-valued. From now on, we will consider the features of the translation of individual modal verbs from English to Russian.

We should start with the verb "can". In addition to its basic meaning the verb "can" conveys a skill, ability or objective ability to perform an action. The verb can (in an affirmative form) expresses an assumption and can be translated as "ВОЗМОЖНО", "МОЖЕТ БЫТЬ", etc. or doubt (in interrogative and negative form) is translated by words "ДЕЙСТВИТЕЛЬНО", "НЕ МОЖЕТ БЫТЬ", and so on. In combination with verbs of feeling and perception: to see,

to hear, to feel, etc. the verb can not be usually translated into Russian: Can you see him? – Ты видишь его? The verb could convey less assumption or doubt. The perfect infinitive form after can and could attribute the action to the past tense, and also expresses the subjunctive mood, which is very characteristic of political discourse.

For example: “We have our first president, George Washington, to thank for setting that example. After he led the colonies to victory as General Washington, there were no constraints on him, really. He was practically a god to those who had followed him into battle. There was no constitution. There were no democratic norms that guided what he should or could do. And he could have made himself all-powerful, could have made himself potentially president for life” (Obama, 2018).

/Translation into Russian/ Мы должны поблагодарить нашего первого президента, Джорджа Вашингтона, за создание этого прецедента. После того, как он, будучи Генералом Вашингтоном, добился победы колоний, его на самом деле ничем не ограничивали. Он не был разве что Богом для тех, кого он повёл в бой. Тогда не было конституции. Не было демократических норм, которые бы могли сказать ему, что он должен или мог бы сделать. И он мог бы сделать себя всемогущим, потенциально он даже мог бы объявить себя пожизненным президентом.

The verbs "can" and "may" are close in meaning and it might be very difficult to distinguish them. Based on the fact that "can" expresses a real opportunity, actual or mental ability,

skill, and "may" is used in expressing only the thought of possibility, assuming the possibility ("может быть"), assumptions, problematic, guesswork and uncertainty.

For example: “This change has happened fast, faster than any time in human history. And it created a new economy that has unleashed incredible prosperity, but it’s also upended people’s lives in profound ways. For those with unique skills or access to technology and capital, a global market has meant unprecedented wealth. For those not so lucky, for the factory worker, for the office worker, or even middle managers, those same forces may have wiped out your job or at least put you in no position to ask for a raise, and as wages slowed and inequality accelerated, those at the top of the economic pyramid have been able to influence government to skew things even more in their direction” (Obama, 2018).

/Translation into Russian/ Это изменение пронеслось быстро, быстрее чем когда-либо в истории человечества. Оно создало новую экономику, которая не только привела к невероятному успеху, но также и глубоко изменила жизнь людей. Для тех, кто обладал уникальными навыками или имел доступ к технологиям и обладал капиталом, мировой рынок означал путь к беспрецедентному богатству. Для тех, кому не так повезло, для заводского рабочего, для офисного работника или даже руководителей среднего звена, те же самые условия, возможно, уничтожили вашу работу или, по крайней мере, не позволили вам поднять ставку, а поскольку рост

заработной платы замедлился и неравенство становилось всё более очевидным, те, кто находится на вершине экономической пирамиды, смогли повлиять на правительство, чтобы в ещё большей степени изменить курс его работы.

"May" and "might" + perfect infinitive express the assumption of varying degrees of probability. The verb "may" expresses a more realistic assumption than the verb "might". In the colloquial and literary style of speech "may" and "might" with the infinitive are often used in a completely different function, the functions of speculation about the intended situation (regardless of its reality) or as a comparison.

For example: "By contrast, Donald's plan has been analyzed to conclude it might lose 3.5 million jobs. Why? Because his whole plan is to cut taxes. To give the biggest tax breaks ever to the wealthy and to corporations. Adding \$20 trillion to our debt and causing the kind of dislocation that we have seen before. Because it truly will be trickle down economics on steroids. So the plan I have I think will actually produce greater opportunities. The plan he has will cost us jobs and possibly lead to another great recession" (Clinton, 2016).

/Translation into Russian/ Для сравнения, в рамках анализа плана Дональда было приведено заключение, что мы можем потерять 3,5 миллиона рабочих мест. Почему? Да потому что весь его план - это снизить налоги. Чтобы дать самые большие налоговые льготы олигархам и корпорациям. Это добавит 20 триллионов долларов к нашему долгу и приведёт к упадку,

который мы видели ранее. Потому что это действительно будет гипертрофированная, постепенно падающая экономика. Поэтому план я думаю, что разработанный мною план даст на самом деле больше возможностей. Его план будет стоить нам рабочих мест и, возможно, приведет к новой великой рецессии.

Tolstoy S. in his book "The Basics of Translation from English into Russian." separately focuses on the verbs "should" and "would". According to him, "they are a special phenomenon of the English language." Issues associated with them are usually well covered in the textbooks of English grammar, therefore Tolstoy S.S. narrows the analysis of only that meaning of the verb "would", which is not taken into account in grammar books, and is often found in newspaper texts. This refers to those cases of the use of the verb "would", when it means the likelihood of an action.

For example: "Through the testing of ideas and the application of reason and evidence and proof, we could sort through our differences, and nobody would get exactly what they wanted, but it would be possible to find a basis for common ground. And that common ground exists" (Obama, 2018)

/Translation into Russian/ Проверив идеи, поразмыслив, приведя доказательства, мы могли бы разобраться в наших различиях, и никто не мог бы получить именно того, чего он хотел, но стало бы возможно найти точку соприкосновения. И такая позиция существует.

The modal verb "should" performs an emotionally intensifying function,

i.e. it emphasizes the speaker's emotion. It is used in this meaning mainly in subordinate clauses, after phrases such as it is strange that ..., it is natural ..., etc., denoting the attitude of the speaker to the statement.

For example: “So if you don’t like what’s going on right now, and you shouldn’t, do not complain, don’t hashtag, don’t get anxious, don’t retreat, don’t binge on whatever it is you’re bingeing on, don’t lose yourself in ironic detachment, don’t put your head in the sand, don’t boo. Vote. Vote” (Obama, 2018).

/Translation into Russian /
Поэтому, если вам не нравится то, что происходит прямо сейчас, а вам это не должно нравиться, не жалуйтесь, не пишите хэштеги, не бойтесь, не отступайте, не выпитывайте вбросы, не иронизируйте, не зарывайте голову в песок, не выказывайте неодобрение. Голосуйте. Голосуйте.

The verb "must" means obedience. In addition, the verb must (in the affirmative form) is often used in the meaning of an assumption with a considerable degree of confidence and is translated as “вероятно”, “по всей вероятности”, etc. The perfect infinitive form after the must means that the assumption refers to the past tense.

For example: “We've accepted the outcomes when we may not have liked them, and that is what must be expected of anyone standing on a debate stage during a general election” (Clinton, 2016).

/Translation into Russian/ Мы приняли результаты, при том, что возможно, они нам не понравились, и именно этого следует ожидать от

любого, кто стоит находится на дебатах во время выборов.

The third object of compensation in the classification of E. Vyunova is a communicative intention. Communicative intention denotes the specific purpose of the speaker’s speech, that is, whether he asks, or approves, or urges, condemns or approves, advises or demands, etc. (Ladyzhenskaya, Mikhalskaya 1998). E. Vyunova says that in this case the compensation will be aimed at preserving the general meaning of the statement or filling in the pause in the event of the loss of some part of the information being translated. The use of this type of compensation will be adequate if the main idea of the original is not distorted roughly (Vyunova, 2016). This option is more typical for simultaneous translation, since the speaker speaks continuously, in contrast to consecutive translation, where the speaker pauses after each time interval, or after a certain number of sentences. The communicative intent is the regulator of the speech behavior of partners.

I. Charychanskaya believes that in addition to the communicative intention of the author, there is a communicative intention of the interpreter. She believes that it is impossible to apply the concept of “equivalence” to the language in its mathematical sense, since as a result of translational transformations, there are formed some semantic shifts in the translated text or speech. They are inevitable, but at the same time it is impossible to say that they are chaotic. They are determined by the communicative intention of the interpreter when choosing language

tools. This choice is not always conscious, as it is conditioned by the understanding of the original text and its components by the interpreter. The following main provisions determine the existence of the communicative intent of the interpreter: the translator acts as an interpreter and the interpreter acts as a creator. The communicative intention of the interpreter depends on several factors. These include the personal attitude of the interpreter to the received information, the impact of the author of the text, the interpretation of the text by the translator, and the personal qualities of the interpreter - the level of proficiency in the language, culture and theme of the presentation.

REFERENCES

- [1]. Shveitser A.D. (1996). Teoriya perevoda: status, problemy, aspekty [Theory of translation: status, problems, aspects]. Moscow.
- [2]. Komissarov V.N. (1999). Obshyaya teoriya perevoda. Uchebnoe posobie. [Common theory of translation. Study guide]. Moscow.
- [3]. Vyunova E.K. (2016). Variantnost' peredachi komicheskogo pri ustnom perevode angloyazichnogo politicheskogo diskursa. [Variation VARIATION OF TRANSMISSION OF COMIC IN THE INTERPRETATION OF THE ENGLISH POLITICAL DISCOURSE]. Saints Petersburg.
- [4]. Nesterova I.A. (2018). Modalnost': ponyatie i perevod // Obrazovatel'naya entsiklopediya. [Modality: definition and translation // Educational encyclopedia].
- [5]. Trump D. (2016). The first Trump-Clinton presidential debate transcript. Retrieved from: https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/09/26/the-first-trump-clinton-presidential-debate-transcript-annotated/?noredirect=on&utm_term=.1b33aa8f5bcd
- [6]. Obama B. (2018). Obama's fiery anti-Trump speech. Retrieved from: <https://www.vox.com/policy-and-politics/2018/9/7/17832024/obama-speech-trump-illinois-transcript>
- [7]. Ladyzhenskaya T.A., Mikhalskaya A.K. (1998). Pedagogicheskoe rechevedenie. Slovar'-spravochnik. [Pedagogical speech study. Reference dictionary]. Moscow.

О ТРАКТОВАНИИ И ИСПОЛЬЗОВАНИИ КОМПЕНСАЦИИ ПРИ УСТНОМ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОМ ПЕРЕВОДЕ СОВРЕМЕННОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

Кочкарёв И.И.¹

¹Магистрант 2 года обучения,
специальность 6М020700 – Переводческое дело
КазУМОиМЯ им. Абылайхана
Алматы, Казахстан
E-mail: inasearchof@mail.ru

Аннотация: Данная статья посвящена определению компенсации в устном последовательном переводе. В начале статьи автор делает небольшой обзор на понятие трансформаций в переводе. В частности, используется стратификация трансформаций, данная А.Д. Швейцером с последующим переходом к устному последовательному переводу и компенсации. Особое внимание уделяется переводу модальности, как одному из видов компенсации.

Ключевые слова: устный последовательный перевод, модальность, политический дискурс, компенсация, трансформации.

ЗАМАНАУИ САЯСИ ДИСКУРСТЫ АУЫЗША ІЗБЕ-ІЗ АУДАРУДАҒЫ КОМПЕНСАЦИЯ ТҮСІНІГІ ЖӘНЕ ОНЫ ҚОЛДАНУ ТУРАЛЫ

Кочкарёв И.И.¹

¹6М020700 - Аударма ісі - мамандығы бойынша
2-оқу жылы магистранті
ҚазХҚ және ӘТУ, Алматы, Қазақстан
E-mail: inasearchof@mail.ru

Андатпа: Осы мақаланың мақсаты комикстердің мәдениетаралық аспектісін ұсынған аударма мәселе креолизделген мәтін ретінде қарастыру болып табылады. Сондай-ақ, комиксте табылған лексикалық ерекшеліктердің мысалдары бар, сондықтан комикстерді көркем мәтіндер ретінде қабылдау мәселесі көтеріледі. Лексикалық ерекшеліктермен қатар, мақалада көрнекі ерекшеліктер бар. Мысалға мәдениетаралық шындыққа толы мысал ретінде, веб-комиксы «Itchy Feet» пайда болады. Лексикалық сипаттамалар аудармалармен бірге толықтырылған парадигматикалық және синтагматикалық лексикалық құралдармен ұсынылған. Мысалдар әдебиеттерден, кино комикстерінен және комикстерден алынған.

Тірек сөздер: аударма, креолизделген мәтін, көркем мәтіндер, парадигматикалық лексикалық құрал, синтагматикалық лексикалық құрал, комикстер, мәдениетаралық аспекті.

Zhansultanova A. Ch.¹

¹БМ020700 - Аударма ісі - мамандығы бойынша

2-оқу жылы магистранті

ҚазХҚ және ӘТУ,

Алматы, Қазақстан

E-Mail: aina_zhansultanova@mail.ru

МӘДЕНИ-ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙНЕЛІЛІКТІ ҚҰРУ АМАЛДАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ АУДАРУДАҒЫ ҚИЫНШЫЛЫҚТАР

Андатпа: Берілген мақала көркем әдебиеттегі мәдени-әлеуметтік бейнелілікті құру амалдарын аударудағы қиыншылықтар қарастырылған. Автор мәдени-әлеуметтік бейнелілікті құру амалдарына, олардың құрылымына тоқталады да, сондай тілдік құралдар арқылы мәдени және әлеуметтік ерекшеліктердің суреттелу құбылысын түсіндіреді. Сонымен қатар, көркем шығарманы аудару кезінде аудармашы назар аударуы қажет бірқатар факторлар турасында көзқарастар ұсынылған. Мәдени-әлеуметтік бейнелілікті аудару кезінде орын алатын қиыншылықтарды, оларды аудару тәсілдері мен амалдарды көрсету үшін, ағылшын әдебиетінің әлемге әйгілі жазушысы Агата Кристи шығармалары және олардың қазақ тіліне аударылған мәтіндер негізінде мысалдар берілген.

Тірек сөздер: мәдени-әлеуметтік бейнелілік, бейнелілікті құру амалдары, фразеологизм, теңеу, метафора, көркем аударма, аудару мәселелері.

Мәдени-әлеуметтік бейнелілікке тұлғаның белгілі бір мәдени және әлеуметтік орта мүшесі болуы салдарынан қалыптасқан ерекше белгілер, сол белгілердің көрініс табуы тән. Бұнда тұлғаның мәдениетін жан-жақты түсініп ұғынуы байқалады, ал бейнеліліктің әлеуметтік құрамы қоғам мүшелері арасында бекітілген, клишеленген сөз тіркестері арқылы орын алады. Басқа сөзбен айтқанда, мәдени-әлеуметтік бейнелілік – бұл әлеуметтік мәдениеттің тұлға санасында суреттелуі. Бейнеліліктің бұндай түрінің негізінде қоғамдық тәжірибе жатыр. Әдетте, осындай бейнелілікті құруда қолданылатын

бейнелілік құралдар лингвистикалық сөздіктерге енгізіледі. Оларға тұрақты тіркестер, фразеологизмдер, идиомалар, клишелер, мәтел-мақалдар жатады. Мәдени-әлеуметтік бейнеліліктің негізі ретінде жеке тұлғаның әлеуметтік тәжірибені білу деңгейін атаса болады. Бейнеліліктің бұл түрінің аясында пайда болатын бейнелерді адам мәдени білімінің немесе интеллектуалды деңгейіне сәйкес қабылдайды және түсінеді. Тілдік бейнелілікті жеке тұлғалық және әлеуметтік мәдениет белгісі ретінде қарастыруға болатынын барынша негізделген тұрғыдан дәлелдейді. Сонымен қатар, мәдени-әлеуметтік

бейнелілік айтылым авторының қарастырылып отырған мәселе турасындағы білімін барынша танытады.

Бейнеліліктің басқа да түрлері сияқты, мәдени-әлеуметтік бейнелілік, жоғарыда аталған тілдік құралдардан басқа, стильдік бояулар арқылы да пайда болады. Оларға метафора, метонимия, синекдоха, гипербола және т.б. жатқызуға болады.

Мәдени-әлеуметтік бейнелілік автордың қарастырып отырған мәселе бойынша білімін барынша көрсетіп бейнелейтін бейнелілік түрі. Бейнеліліктің мұндай түрінің түп негізінде жеке тұлғаның қоғам тәжірибесін түсіну деңгейі жатыр. Бұндай бейнелілік аясында пайда болатын бейнелерді адам мәдени және білімдік немесе интеллектуалды деңгейі арқылы түсінеді. Олардың мағынасын адамның ой-өрісіне жүгіну арқылы ғана ашуға болады.

Мәдени және әлеуметтік бейнелілік арқылы қоғамда қабылданған мінез-құлық ережелері, мораль, тұрақталған қағидалар жайында түсінік беріледі. Мысалы, бұрын мынадай сөз тіркесі жиі қолданыста болған: “to honour somebody’s roof”. Қазір бұндай сөз тіркесін пайдалану салдарынан әңгімелесуші айтылған ойды дұрыс түсінбей қалуы (ирония, сарказм немесе басқа да мағына) мүмкін [1].

Бейнелілікті құрудың лингвистикалық құралдары ретінде бейнелі ойдың минималды қарапайым моделін ұсынатын бейнелі сөз немесе қандай да бір бейнелі құралдар болуы мүмкін.

Бейнені құрайтын сөз емес, алайда ол бейне шеңберінде салыстырылып отырған немесе бірінен-бірі көрініс беретін заттарды белгілеу құралы ғана болып табылады. Бейнелілік ассоциативті байланыстар негізінде құрылады. Ондай байланыстар адам санасында заттар мен құбылыстарды салыстырған кезде пайда болады [2]. Мағынаны ауыспалы немесе бейнелі деп атау үшін, ол затты атаумен қатар, оны басқа затпен ұқсастығы немесе байланысы арқылы сипаттауы, суреттеуі қажет [3].

Образды бейнелеуіш құралдар – сөйленіске әсерлілік беретін тілдік құралдардың тобы. И.В. Арнольд экспрессивтік құралдардың айшықтау және бейнелеуіш функциялары бар екендігін айтады [4].

Бейнелі салыстырудың ерекшелігі арнайы көмекші сөздердің қолданылуы болып табылады. Олардың көмегімен тілдің құралдарға компаративтілік мағына беріледі. Қазақ тілінде ондай сөздерге мыналар жатады: секілді, тәрізді, сияқты және т.б., ағылшын тілінде: “like”, “as”, “as like as”, “than” және т.б. Салыстырылып отырған заттың мәні, мазмұны, сапасы оның басқа бір затпен өзара әрекеттестігі нәтижесінде пайда болады. Салыстырылып отырған заттардың екіншісі біріншісін қайталайды деген пікір дұрыс емес. Бейнелі салыстыру бір затты екіншісіне бағындырмайды. Онда екі жеке дара түсініктің әрекеттестігі негізінде жаңа мағына тудырады [5].

Метафораға берілген көптеген анықтамалар оның бейнелі салыстырумен шығу тегі бойынша

жақындығын аңғартады. Олардың арасындағы байланысты бірінші болып Цицерон мен Квинтилиан анықтаған. Олардың есептеуінше, метафора – қысқартылған салыстыру.

И.В. Арнольд метафораны бір зат атауын екінші бір затты сипаттау үшін пайдалану арқылы жүзеге асатын жасырын салыстыру ретінде қарастырады. Демек, салыстыру екінші бір заттың немесе құбылыстың маңызды бір қасиетін ашып көрсетеді [6].

Метафора – бейнелілікті жүзеге асырудың бірден-бір құралы. Метафора сипаты бойынша бейнелі болуы қажет, ал салыстыру үшін бейнелілік міндетті қасиет болып табылмайды. Себебі салыстыру сөздің ауыспалы емес, тура мағынасына негізделеді. Әдетте, метафора тасымал, ұқсастық негізінде мағынаны алмастыру ретінде қарастырылады.

Метафора – тасымалдау, мәні бойынша әр түрлі образдарды теңестіру. Метафора салыстырылып отырған екі ұғымға тән қасиеттердің арасындағы ұқсастықтарына негізделген. Мүлдем басқа ұғымдарды теңестіру нәтижесінде бейнелілікке айтарлықтай ауқымды әсер береді [7].

Мақал-мәтелдер – сөздік құрамның халық өміріндегі әрқилы кезеңдерді, қарым-қатынас пен қоғамдық құбылыстарды бейнелей сипаттайтын, көңілдегі ойды шебер де ұғымды жеткізетін, қысқа да нұсқа тұжырым жасайтын, мән-мазмұнға бай бөлігі. Мақалда ойдың тезисі мен дәлелдемесі бірлеседі. Мәтелде соның бірі ғана болады. Мақалға

афоризм, канатты сөздер (идиоматизм) жуық келеді. Демек, халық өмір шындығын, көңілге түйгенін мақал-мәтел ретінде өз ұрпағына үлгі-өнеге етіп қалдырып отырған. Аталмыш тілдік бірліктер арқылы жас ұрпақты елін-жерін сүйуге, ерінбей еңбек етуге, білім алуға, адал, кішіпейіл болуға үндеп, жалқаулық, өсек-өтірік, мақтаншақтық тәрізді қасиеттерден бойын аулақ салуға тәрбиелей білген [8].

Мақал-мәтелдерден біз белгілі бір халықтың этнос болмысын, оның рухани-заттық мәдениетін, дүниетанымын, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, наным-сенімін т.б. туралы бай информация аламыз [9].

Мақал-мәтелдер – халық тарихы, оның әлеуметтік тіршілігі, ақыл-өнегесі, даналығы мол көрініс тапқан, ой дәлдігімен, ықшамдылығымен ерекшеленетін тілдік бірліктер болып табылады. Әр халықтың мақал-мәтел қалыптастырудағы мәдениетке, наным-сенімге, дәстүріне байланысты өзіндік ерекшеліктері мен ұқсастықтары болады. Аудармашы үшін өз мәдениеті мен өзге мәдениетті біліп отырып салыстыра, салғастыра аударып тұжырым жасау әрқашан да ең қиын әрі күрделі жұмыс [10].

Фразеологиялық теңеулер мақал-мәтелдер тәрізді жекелеген өмір құбылысына нақты баға беретін, ғасырлар бойы атадан балаға мұра ретінде беріліп отыратын, әр халықтың өмірінен қызықты деректерді өз бойына жинақтаған халық мұрасына жатады. Сондықтан туыстас немесе туыстығы жоқ

тілдердегі фразеологиялық теңеулерді лингвомәдени тұрғыдан зерттеу әр тілдің өрнек бояуын, ұлттық ерекшелігін, менталитетін, қайталанбас қасиетін танып білуге, олардың мағына қалыптасуындағы және тілдік қолданыстағы қасиеттерін ашуға мүмкіндік береді. Фразеологиялық теңеулер - кемінде екі компоненттен құралған, ұқсас және ортақ белгілерінің негізінде бір затты екінші бір затпен салыстыру арқылы жасалған тұрақты сөз тіркестері. Фразеологиялық теңеулер әртүрлі құбылысты өзара салыстыра, бейнелей сөйлеу мақсатында экспрессивті-эмоционалдық қызметте қолданылатын тілдік құрал. Олар көбіне дүниені бағалауыштық коннотациялар арқылы экспрессивті бейнелеп, тілдік жанама номинациялық құрылымға енеді [11].

Әрбір тілдің өзінің бейнелілік жүйесі болады. Ондай жүйенің сипаты жалпы әлем бейнесінің ерекшеліктеріне, сондай-ақ сол тілде сөйлеушілердің әлеуметтік мәдениетінің ерекшеліктеріне негізделеді. Сол себепті әр тілде арнайы бейнелі тілдік құралдар болады. Олардың мағыналары басқа тілдерде басқа тілдік құралдар арқылы жеткізіледі. Оған қоса, адам бейнелілікті әлеуметтік мәдениетпен байланыстыра реттейді. Оған қоса, адам тілдік бейнелілікті әлеуметтік және жеке тұлғалық мәдениетпен байланыстырады.

Тіл және қоғам – адам қызметінің нәтижесі. Тілдік бейнелілікті де адам құрайды және оны адам қарым-қатынас процесі кезінде қоғамда атқаратын әр алуан рөлдерге сәйкес белгілі бір формада

қайта құрып отырады. Бұл кезде келесі факторлар да есепке алынады: жас, жыныс, ұлт, шығу тегі, әлеуметтік күйі, класс, кәсіби қызмет аясы, білім деңгейі және саласы, өмір сүру уақыты мен орны және т.б. Адам қоғамда бөлек емес, әдетте бірнешеуін қатар атқаратын рөлдерді тіл білімінің ережелеріне сәйкес адамның қоғамдағы лингвистикалық мінез-құлық мәнерін белгілейтін социолингвистикалық дифференциалдаушы белгілер ретінде қарастыруға болады [12].

Мәдениеттің тілге әсер етуі әр түрлі мәдениет жағдайында қарым-қатынас процесінде көрініс табады. Мұндай қарым-қатынас тілдің лексикасы мен грамматикасына, сондай-ақ тілдің нормативтік-стилистикалық ерекшеліктеріне ықпал етеді. Кез келген мәдениетте адамдардың әрекеттері олардың белгілі бір жағдайларда өздерін қалай ұстау керектігі тұрасындағы нормаларына негізделеді. Мәселен, жаяу жүргінші, жолаушы, не дәрігер, емделуші, қонақ, қожайын, сатушы, сатып алушы, официант, клиент және т.б. өздерін қалай ұстау бойынша адамдарда белгілі бір түсініктер бар. Әлеуметтік психологияда өзін-өзі ұстаудың бұндай модельдерін немесе шаблондарын тұлғаның әлеуметтік рөлдері деп атайды.

Рөлдік әрекеттердің маңызды компоненттерінің бірі сөйлеу болып табылады. Әрбір әлеуметтік рөлге белгілі бір сөйлеу мәнері, тілдік құралдардың өзіндік жиынтығы тән. Адамның қандай да бір рөл атқарғандағы сөйлеу мәнез-құлқы қоғамның мәдени нормаларына негізделеді. Әр түрлі халықтарда

бірдей жағдайлардағы қарым-қатынас (мәселен, әкенің ұл баласымен сөйлесуі, күйеудің әйеліне сөйлеуі, ұстаз бен шәкірт арасындағы сөйлеу, қожайын мен қонақ, басшы мен оның қоластындағы қызметкер арасындағы қарым-қатынас және т.б.) әр алуан стилистикалық реңк аясында орын алады. Бір мәдениетте орын алатын балалар мен ата-аналары арасындағы әңгімеге қатты стилистикалық қарама-қайшылық (құрметтеу формалары, бағыныштылық белгілері, ата-анасына сіз деп сөйлеу және т.б.) тән болса, басқа бір халықтарда бұндай түрдегі әңгіме тең дәрежеде өтеді.

Демек, сөйлеу мәнез-құлқының ұлттық мәдени ерекшеліктері бірдей стилистикалық таңбалаушылыққа (белгіленушілік) ие стилистикалық құралдар әр түрлі мәдениеттерде ұқсас келмейтін коммуникациялық ситуацияларға, әртүрлі мінез-құлық стереотиптеріне байналысты болу мүмкіндігінде байқалады [13, 59-60].

Мәдени ерекшеліктерге негізделген мағына білдіретін сөздер тілдік қоғамға тән өмірді ғана емес, ойлау ерекшеліктерін де көрсетеді (А. Вежбицкая, С.Г. Тер-Минасова). Әр түрлі тілдердің семантикалық жүйелерінің негізінде қандай да бір лингвомәдени қоғам өкілдерінің санасында қалыптасқан ұғымдық жүйелер орналасқан. Лингвистикалық зерттеулерде ұғымдық жүйелерді қалыптастыруда әмбебап, жалпы адамдық факторлардың маңыздылығы жайында жиі айталады: материалдық дүниенің, өмірдің бастапқы жағдайларының бірлігі, өркениет

жағдайында адамдар қызметінің жалпы магистралды бағыты, адамның қоршаған ортаны қабылдаудың ортақ механизмдері (М.В. Никитин, Н.Г. Комлев).

Барлық жалпы, ортақ жағдайлар мен ерекшеліктермен қатар, әрбір халықтың өмірінде өзіне ғана тән мәдениет, тұрмыс, қоршаған орта реалийлері бар. Бұндай реалийлер басқа халық мәдениетінде (және ұғымдық жүйесінде) мүлде болмауы немесе оларға кішкене болса да ұқсас түсініктер сәйкес келеді (Г.Д. Томахин, М.В. Никитин, Г.В. Колшанский, С.Г. Тер-Минасова).

Барлық осындай реалийлер тілде, ең алдымен мәдени сипаттағы өркениеттің аталған арнайы элементтерінің тілдік белгілері (ұлттық сөздік бейнелер) ретінде көрініс табады.

А. Вежбицкаяның пайымдауынша, мәдени ерекшеленген сөздер халықтың әр алуан заттар турасында белгілі бір тәсілдер арқылы ойлары және іс-әрекеттері жөніндегі өткен тәжірибесін бейнелейтін ұғымдық құралдар болып табылады, олар сол тәсілдерді тарихта қалдыруға ықпал етеді (А. Вежбицкая).

Қазіргі кезде белгілі бір тілде сөйлейтін адамдар мәдениетінің ұлттық ерекшеліктерін байнелейтін құралдар атауларын зерттеу өзектілігі соншалық тіпті оларға көптеген терминдер белгіленген: эквивалентсіз лексика, жартылай эквивалентсіз лексика (Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров, А.С. Мамонтов), реалийлер (Г.Д. Томахин, В.В. Ощепкова, С. Влахов, С. Флорин), лакуналар (В.А.

Муравьев, Ю.А. Сорокин), фондық лексика (Г.Д. Томахин, Ю.А. Воробьев, В.В. Ощепкова), ұлттық сөздік бейнелер (В.В. Ощепкова), экзотикалық лексика (В.П. Берков), культуремалар (В.В. Воробьев) және т.б.

Бұндай сөздер семантикасын зерттеушілер тіл мен мәдениет барынша жақындасатын орта ретінде қарастырады.

Әр түрлі мәдениет өкілдерінің санасында сөз арқылы туындайтын бейнелер әрдайым бірдей бола бермейді. Бұның себебі – қоғамдардың өмірлік тәжірибенің, мәдени-тарихи мұраның өзгешеленуі, ұғымдардың сәйкес келмеуі және т.б. Бейненің сөздік көрінісі (словесное выражение) тілдегі атау қою заңдарына негізделеді. Ал бейненің құрылуы мен сипаты сөздің ішкі формасы және оның ассоциативті мағыналары арқылы анықталады.

Тіл, ойлау және тілден тыс болмыс арасындағы байланысты көрсететін негізгі тілдік бірлік ретінде сөз лингвистикалық мағынаға ие бола отырып, сол тілде сөйлеушілер мәдениетінің көрініс табу құралы болып табылады. Сөз мағынасының семантикалық құрамындағы элемент оның ұлттық-мәдени аясын құрайды. Мәтінді дұрыс қабылдау үшін сөздің ұлттық-мәдени аясын түсінген маңызды, қандай да бір тілде белгілі бір затты білдіру үшін қандай тілдік бірліктер қолданылатынын, сөз мағынасында объективті болмыстың қай элементтері көрсетілетінін (пайдаланылатынын және бекітілетінін), әр түрлі

лингвомәдениет өкілдерінің тіл семантикасында «тілдік пішім сипаты», дүниені қабылдаудың немесе жіктеудің өзгешелігі қалай көрініс табатынын білген қажет (В. Гумбольдт, Э. Сепир) [14].

Мәдени-әлеуметтік бейнеліктің тағы бір компоненті әлеуметтік құрауыш жөнінде да айта кеткенді жөн көріп отырмыз.

Тілдің басқа құрылымдық жүйелеріне қарағанда лексика әлеуметтік факторлардың ықпалына едәуір тәуелді болып келеді. Лексикалық-семантикалық жүйеде мыналарды ажырата білген жөн: а) әлеуметтік тұрғыдан бейтарап сөздер (аяқ, қол, көз, бас, ағаш және т.б.) және ә) әлеуметтік ерекшеліктерге негізделген мазмұнға ие сөздер (демократия, партия, философия, өнер және т.б.).

Әлеуметтік факторлардың рөлі фразеологияның дамуында, мақал-мәтелдердің және тұрақты орамдардың (оборот) пайда болуында аса зор. Бұндай тілдік бірліктерден әлеуметтік тәжірибенің, халық даналығының жалпыланған сипаттамасын, сондай-ақ сыртқы факторларға негізделген (соның ішінде шет ел тілдерінің терминологиялық фразеологизмдеріне) әр алуан семантикалық құбылыстарды көреміз.

Әлеуметтік ерекшеліктер сөз мағынасын поэзия мен прозада эстетикалық тұрғыдан түсінуде айрықша байқалады. Бұл тұрғыдан қарағанда, метафора, метонимия, гипербола, синонимия, омонимдер және сөзді эстетикалық тұрғыдан

өңдеудің басқа да амалдары айтуға болады [15, 166-167].

Тілдің лексикалық қоры сол тілде сөйлейтін қоғамның материалдық және рухани мәдениетін жинақы түрде бейнелейді. Сөздік құрамда тілдер арасындағы мәдени ерекшеліктер барынша анық көрінеді. «Кез келген тілдегі сөздер мен түсініктердің көпшілігі басқа бір тілдегі сөздер мен ұғымдардан мүлдем өзгеше болып келеді. Олардың қатарына тек терминдерді жатқызбауға болады» (Щерба 1974: 299). Тілдер арасындағы лексикалық өзгешелік деңгейін сол тілде сөйлейтін қоғамдар мәдениетінің өзгешелену деңгейімен өлшенеді. «Еуропалық әдеби тілдердің көпшілігі латын тілінің негізінде пайда болуына байланысты және кейіннен бір-біріне ықпал етіп отыру салдарынан, еуропалық әдеби тілдердің көбісінің түп негізінде азды-көпті болса да бір-біріне ұқсас ұғымдар жүйесі тұрақталған. Сондықтан, айталық, қытай немесе санскрит тілінен қандай да бір еуропа тіліне аударудан гөрі, бір еуропалық тілден екінші бір еуропалық тілге аудару әлдеқайда оңай [16, 298-299].

Аудармашы назар аударуы қажетті жәйт – түпнұсқа мәтін оқырманының түсініктері мен білімі аударма мәтін оқырманының түсініп-білгенінен ерекшеленетіні. Сол себепті сөзбе-сөз аудару кезінде түпнұсқа мәтіндегі ақпарат оны ойлау мәнері басқа және жиған білімі өзгеше болатын оқырман түсінігінде мүлдем басқа мағынаға ие бола шығады [17, 58].

Қазіргі кезде шынайы тұжырым ретінде қалыптасқан аударманың негізгі ережесі бекітілген. Онда былай делінген: басқа елдегі тұрмыс ерекшеліктерін аударылмай қалған формалистік сөздер арқылы емес, аударылып отырған тілдің құралдары арқылы аударылып отырған кітапта түпнұсқа тілімен жеткізілген ерекше жағдайда, тұрмыс ерекшеліктері мен ғұрыптарды дұрыс қайта құру арқылы бейнелеген қажет.

Бейне, көңіл-күй, ой мен сезім... бұның барлығын жеткізу өте қажет, ал түпнұсқа мәтін әріптеріне ғана жүгіну арқылы оларды жеткізу мүмкін емес.

Түпнұсқаны толық әрі барынша бейнелі түрде беру, ой, сезім, стильдің барлық қырларын жеткізу мәтін әрпінен, сөзбе-сөз аударудан алшақтау жолымен, аударылып отырған тілдің құралдары мен ережелерін сақтай отырып қана жүзеге асыруға болады [18].

Нағыз аудармашының жолы осы жерден басталады. Яғни шет ел тіркесінің құлы болмай, түпнұсқаның әрпі емес, рухы ең мағызды нәрсе деп санай білген жөн.

Батыс еуропа тілдерімен салыстырғанда қазақ тілінде сөз тіркестерді, сөйлемдерді еркін құру қиынға түседі. Олардағы логикалық және эмоционалдық екпін әдетте сөйлем соңына түседі. Ал ағылшын тілінде ондай екпін басында кездеседі. Сондықтан түпнұсқа құрылымын сақтаған кезде, қазақ тіліндегі сөйлем құрылымы бұзылып, тіпті мағынаны да бұрмалап жіберуі мүмкін.

Аударған кезде түпнұсқа мен аударма мәтініндегі сөздерді саны

бойынша тексеріп отырудың қажеті жоқ. Бұл туралы Цицерон да айтып кеткен: «аударма кезінде сөздерді санау қажет емес, олардың мәнін теңестіру керек.

Сонымен, мәдени-әлеуметтік бейнелілікті аудару тәсілдерін мысалдармен түсіндіре кетейік. Төменде берілген мысалдарда Агата Кристи шығармаларында кездесетін бейнеліліктің қазақ тіліне Әділ Ахметов орындаған аудармалары негізінде талдау ұсынылған.

Мысалы, келесі үзіндіде үй суреттемесі берілген:

*It had come from somewhere quite near at hand. This particular part of the course was quite wild country, and there were few hoses about. Infact there was only one near at hand, a small picturesque cottage, which Jack had often noticed for its air of **Old World daintiness**. It was hidden from him by a heather-covered slope, but he rounded this and in less than a minute was standing with his hand on thesm all latched gate. (Agatha Christie “The Mystery of Blue Jar”).*

Аудармада былай жеткізілген:

*Әлгі дауыс сол төңіректен, жап-жақын жерден естілген болатын. Апаңның бұл шеті даламен шектесетін және ол арада шамалы гана үй бар-тын. Ал алаңда таяу жерде жалғыз гана шағын коттедж тұрған. Оны Джек жиі байқайтын, өйткені бұл **Европа үлгісімен** салынған әдемі үй болатын. Джек сол үйге қарай жүгірген. Үй аюқұлақ жамылған дөңестің қалқасында болатын. Әлгі жерді айналып өтіп, ол лезде-ақ құлыптаулы кішкентай қақпаға жетіп келді. (Агата Кристи «Көк құмыраның сыры»).*

Берілген мысалдан жасай алатын қорытынды: үйдің сырт келбетін сипаттауда түпнұсқа мәтінде қолданылған «Old World daintiness» сөз тіркесі қазақ тілінде аударылған кезде қазақ тілінде сөйлейтін, яғни басқа мәдениет өкілдері болып табылатын, соның салдарынан тұрмыс-тіршілігі, қоршаған ортасы әр басқа аудитория үшін автор ойын тура жеткізу мақсатында «Европа үлгісімен салынған үй» деп жеткізілген.

Келесі мысалда қыздың келбетін суреттелген:

*In another minute, one of the most charming girls I have ever seen was ushered into the room. She was perhaps about **five-and-twenty**, with big brown eyes and a perfect figure. (Agatha Christie “The Million Dollar Bond Robbery”).*

Аудармашы келесідей аударған:

*Көп ұзамай үйге бір көрікті қыз кіріп келді: **сұңғақ бойлы**, қоңыр көздері үлкен, дене бітімі сымбатты. Ғайып болған миллион. (Агата Кристи «Ғайып болған миллион»).*

Яғни, ағылшын мәдениетінде адам бойын суреттеуде қолданылатын фунт өлшем бірлігін қазақ тілінде пайдаланылмайды. Сол себепті, аударылған мәтінді қазақ тілді аудиторияға барынша түсінікті ету мақсатында аудармашы «about five-and-twenty» сөз тіркесін «сұңғақ бойлы» сөздерімен алмастырады.

Ал мына бір мысалда аудармашы алып тастау амалын пайдалған. Олай жасаудың мақсаты: ағылшын адамдарына таныс болатын, Ұлыбритания ресторандарында кездестіруге

болатын тағамдарды шығарманы қазақ тілінде оқитын оқырмандарға ешқандай да мәлімет бермейтіндігі, әсер етпейтіндігі. Сол себепті, аудармашы оларды алып тастауды жөн көрген секілді:

Whilst we discussed the excellent steak and kidney pudding of the establishment, Philip Ridgeway narrated the circumstances leading to the disappearance of the bonds. (Agatha Christie “The Million Dollar Bond Robbery”).

Біздер **дәмді даярланған** ресторан **тағамын** сөз етіп отырғанда Флип облигациялардың қандай жағдайда ұрланғанын баяндап берді. (Агата Кристи «*Ғайып болған миллион*»).

Тағы бір мысалда алып тастау амалы пайдаланылған. Бұл жерде аудармашы суреттеу кезінде шығарма авторы қолданған Лондондағы Англия банкі орналасқан көше атауын аудармаға қоспайды. Мүмкін, олай жасауының себебі: көше атауын транслитерация тәсілімен аударғанда, ол қазақ оқырманына ешбір қосымша мәлімет бере қоймас деп есептеуінен, оған қоса «Среднидл стрит» сөздерін қазақ тіліндегі шығармада кездестірген, мүмкін, әдеттегіден тыс нәрсе болар. Сондай-ақ, берілген мысалда және оның аудармасында тағы бір айырмашылықты байқауға болады. Англия банкінің қызметкерлерін «labyrinth of counters and desks, skirting paying-in clerks and paying-out clerks» деп суреттеу үлгісі қазақ тілінде «ығы-жығы столдардың арасмен банк қызметкерлерін жағалатып отырып...» деп аударылған.

*Poirot thanked him, bade farewell to Miss Farquhar, and together we started out for **Threadneedle Street** and the head office of the London and Scottish Bank. On production of Ridgeway’s card, we were led through the **labyrinth of counters and desks, skirting paying-in clerks and paying-out clerks** and up to a small office on the first floor where the joint general managers received us. (Agatha Christie “The Million Dollar Bond Robbery”)*

Пуаро рақметін айтып, Фаркуар бикеімен қош айтысқан соң, біз Лондон-Шотландия бірлескен банкісінің бас кеңсесіне қарай бет алдық. Риджуэй берген қағазды көрсетіп едік, бізді **ығы-жығы столдардың арасмен банк қызметкерлерін** жағалатып отырып, екінші қабаттағы бір кішірек кабинетке алып келді. Сол жерде бізді қос директор қабылдады. (Агата Кристи «*Ғайып болған миллион*»).

Қорыта келе, әр тілдің өз заңдары болады. Басқа тілдің заңдарына сәйкес құрастырылған сөз тіркесі сол тілде жағымды, жеңіл естілсе, басқа тілге ондай құрылымды тіркес жат болуы әбден мүмкін. Қазақ тіліндегі сөз тіркестері, сөйлемдер әдетте құрамы жағынан ағылшын тіліне қарағанда ауқымды болып келеді, демек оларды сөзбе-сөз аударған жағдайда тұтас тіркес ұзақ, мағынасыз болып шыға келеді. Бұндай кезде кейбір сөздерді алып тастау, сөздер орындарын ауыстыру, кейбір құрылымдарды қысқарту қажет етіледі. Олай жасаудағы мақсат – аударма мәтінінің оқырмандары кітаптан түпнұсқаның оқырмандарымен

бірдей әсер алуын қамтамасыз ету. Бұндай әрекет аудармашының қосымша ақпарат қосуы емес. Аудармашы ешбір жағдайда авторды түзетпейді, оның мәтінін жетілдірмейді, тек оның пайдалануына өз ана тілінің барлық құралдарын, оның әр алуан мүмкіншіліктерін береді. Басқа елде өмір сүретін басқа тілде шығармасын жазған жазушы сол тілдің бар байлығын өз білгенінше қолданады. Ол аудармашы аударып отырған тілде жазғанда, бояусыз, мағынасыз тілдік құралдар мен құрылымдардан аулақ болып, бейнелі сөз бен сөз тіркестерін қолданары сөзсіз.

Кітапты түпнұсқа тілінде оқитын адамдар алдында жазушының өзі жауап береді, ал аударылған мәтін үшін аудармашы жауапты. Ал аудармада автор ойы мен тұлғасы бұрмаланып, керемет туынды іш пыстырарлық мәтінге айналса, аудармашы нағыз қылмыскер десе де болады.

Аудару дегеніміз ағылшын тіліндегі сөзді оған сөздікте берілген қазақ тіліндегі бірінші баламасымен алмастыра салу емес қой. Аудару дегеніміз – ұғыну, түсіндіру, ашып көрсету, барынша сәйкес келетін сөздерді табу. Аса күрделі жағдайлар орын алып жатады. Ондай жағдайларда шығарманың мәнін дұрыс не бұрыс жеткізу аудармашыға, оның тұлғасына, ойлау қабілетіне байланысты болады. Егер аударма сәтті шықса, шығарманы басқа тілде қайта құру жүзеге асады. Оның нәтижесі әрдайым қайталанбас әсер қалдырады [18].

ӘДЕБИЕТ

- [1]. Макарова, М. (2018). Языковая образность как признак социальной культуры индивида. Retrieved from <http://www.dissercat.com/content/yazykovaya-obraznost-kak-priznak-sotsialnoi-kultury-individa>
- [2]. Мезенин С.М. Образные средства языка (на материале произведений Шекспира). – М., 1984. – 99 с.
- [3]. Азатьян А.В. К определению понятия образность в языковых единицах // Вопросы лексикологии, фразеологии, стилистики романо-германских языков. – Самарканд, 1978. – С. 15-21.
- [4]. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык. Учебник для вузов\ 4-ое изд., дополненное\ - М.: Флинта. 2002. – 380 с.
- [5]. Коралова А.Л. К вопросу о лингвистической образности // Вопросы романо-германской филологии. – М., 1972. – Вып. 70. – С. 72-89
- [6]. Арнольд И.В. Стилистика декодирования. – Л., 1974. – 75 с.
- [7]. Коопин А. English lexicology.– М., 1940. – 160 р.
- [8]. Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы. «Аруна Ltd.» ЖШС, 2010 жыл.
- [9]. Попович А.С. Проблемы художественного перевода [Текст] / А. Попович. М.: Высшая школа, 1988. – 408 с.
- [10]. Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы. «Аруна Ltd.» ЖШС, 2005. – 147 бет.
- [11]. Телия В.Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культур. – М.: Языки русской литературы. 1999. – С. 13-23.
- [12]. Звегинцев В.А. Мысли о лингвистике. – М., 1996. – 336 с.
- [13]. Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика: Пособие для студентов гуманитар. Вузов и учащихся лицеев. – 2-е изд., испр. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 207 с.
- [14]. Ощепкова В.В. Язык и культура Великобритании, США, Канады, Австралии, Новой Зеландии. – М./СПб.: ГЛОССА/КАРО, 2006. – 336 с.
- [15]. Дешериев Ю.Д. Социальная лингвистика. К основам общей теории. М.: Наука, 1977. – 381 с.
- [16]. В.И. Беликов, Л.П. Крысин. Социоллингвистика. – М, 2001.
- [17]. Левый Иржи. Искусство перевода / перевод с чешского и предисловие Вл. Россельса. – М.: ПРОГРЕСС. – 1974, 358 с.
- [18]. Галь Н. Слово живое и мёртвое. – СПб.: Азбука, Азбука-Аттикус, 2018. – 352 с.

CULTURAL AND SOCIAL IMAGERY CREATING MEANS AND DIFFICULTIES OF THEIR TRANSLATION

Zhansultanova A.¹

¹Second year Master's Degree Student,

6M020700 – Translation Studies

KazUIRandWL,

Almaty, Kazakhstan

E-Mail: aina_zhansultanova@mail.ru

Abstract. The article is devoted to the difficulties of translating cultural and social imagery in fiction. The author considers the means and methods of creating cultural and social imagery, structure of cultural and social imagery, and explains the peculiarities of cultural and social representation through specific linguistic means. Moreover, the paper presents various opinions with regard to the features of literary translation a translator should pay attention to. With the view to illustrate the

problems arising during translation of cultural and social imagery, ways and methods of translating it, the short stories of a well-known English writer, Agatha Christie, as well as their translation serve as a basis to analysis of translation.

Key words: cultural and social imagery, imagery creating means, phraseological unit, metaphor, literary translation, problems of translation.

СРЕДСТВА СОЗДАНИЯ КУЛЬТУРНО-СОЦИАЛЬНОЙ ОБРАЗНОСТИ И ТРУДНОСТИ ПРИ ИХ ПЕРЕВОДЕ

Жансултанова А. Ч.¹

¹Магистрант 2 года обучения,
специальность 6М020700 – Переводческое дело

КазУМОиМЯ им. Абылайхана

Алматы, Казахстан

E-Mail: aina_zhansultanova@mail.ru

Аннотация. Данная статья посвящена трудностям перевода средств создания культурно-социальной образности. Автор статьи рассматривает средства создания культурно-социальной образности, их структуру. Далее делается переход на особенности отражения культурных и социальных характеристик в таких средствах создания культурно-социальной образности. После чего предлагаются позиции разных учёных в отношении различных факторов, на которые переводчик должен обращать особое внимание при передаче художественного произведения. В качестве примеров перевода культурно-социальной образности, а именно средств её создания, автор статьи использует рассказы всемирно известного английского писателя Агаты Кристи и их переводы на казахский язык.

Ключевые слова: культурно-социальная образность, средства создания образности, фразеологизм, метафора, художественный перевод, проблемы перевода.

КОГНИТИВНЫЙ АСПЕКТ ДИСКУРСА

Мухаметкалиев У. Н.¹

¹ Магистрант II курса

Специальность: Переводческое дело(6М020700)

КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Научный руководитель: **к.ф.н, доцент: Медетова М. Е.**

Алматы, Казахстан

Email: w.merovingien@mail.ru

Аннотация: Данная статья посвящена рассмотрению когнитивных аспектов дискурса. В начале статьи автор предоставляет информацию о различных подходах к анализу дискурса, которые использовались и используются учеными из различных отраслей наук. Далее автор дает понять свою позицию о том, что каждый дискурс должен быть рассмотрен с точки зрения когнитивных аспектов и предлагает вариант когнитивного анализа дискурса, предложенный Т. Ван Дейком, как наиболее объективный способ дискурсивного анализа.

Ключевые слова: дискурс, когнитивный анализ, психолингвистика, когнитивная лингвистика, дискурс анализ, критический дискурс анализ, когнитивные процессы, ментальные представления.

Введение хотелось бы начать с вопроса, имеет ли место быть «когнитивный анализ» с точки зрения дискурса. В научных кругах хорошо известен дискурс-анализ, и его множество ответвлений, но также есть и «когнитивный анализ», который не является общеизвестным, стандартным способом рассмотрения текста или разговора. Так же известен такой вид анализ как, когнитивная психология обработки дискурса, а именно производство и понимание текста, и известна социальная психология дискурса, представленная школой Лафборо, так же именуемая «дискурсивная психология», однако последняя отвергает любой ментальный подход и фактически выступает за более этнометодологический подход к дискурсу в рамках социальной

психологии. Итак, если мы говорим о «когнитивном анализе» с точки зрения дискурса, это то, что мы должны изобрести сами. И мы должны показать, почему это важно для нашего понимания дискурса.

Аргументом в пользу попытки объединить эти две сферы заключается в том, что текст и речь не существуют изолированно. Совершенно очевидно, что анализ дискурса в течение многих лет подчеркивает актуальность изучения контекста для нашего понимания многих аспектов дискурса. В таких контекстах мы привыкли рассматривать социальные сферы, глобальный акты, частично осуществляемый с помощью текста или разговора, участники дискурса и их различные коммуникативные, социальные и профессиональные

роли, отношения между этими участниками, обстановка и, возможно, некоторые другие социальные или интерактивные свойства коммуникативного события. Однако частью контекста являются также некоторые «познавательные» свойства участников, такие как их цели, убеждения, знания и мнения. Без учета данных аспектов мы не можем понять, почему люди вообще говорят или пишут, или как они показывают, адаптируют то, что они говорят или пишут, к знаниям или другим убеждениям целевой аудитории. Другими словами, не только из-за «ментальной» цели понять процессы фактического понимания дискурса или производства очень актуально, но также это актуально и по важным контекстуальным причинам.

Уже более 35 лет когнитивная психология активно занимается изучением процессов производства и понимания дискурса. В результате психолингвистического исследования обработки предложений в 1960-х и 1970-х годах этот подход подчеркнул, что умственные процессы понимания не должны ограничиваться отдельными предложениями. Люди создают и понимают целые дискурсы, и даже обработка слов и предложений должны быть изучена как неотъемлемая часть процессов, вовлеченных в производство или понимание дискурса.

Психологическое или когнитивное изучение дискурса довольно сильно отличается от более формального, грамматического или (скажем) стилистического,

повествовательного или аргументативного анализа. Изучение дискурса с точки зрения когнитивности касается не абстрактных категорий и правил, предназначенных для описания «структур» дискурса, а реальных ментальных представлений и процессов пользователей языка. В этом отношении психология и когнитивная лингвистика намереваются обеспечить более «эмпирическое» понимание дискурса.

Таким образом, вместо анализа «уже данных» структур, такой более «стратегический» подход, изучает обработку дискурса «здесь и сейчас», на нескольких уровнях одновременно, как быструю, но несовершенную последовательность умственных действий, направленных на «осмысление» соответствующих слов, предложений, параграфов и т. д. дискурса. Таким образом, в когнитивном анализе интерпретация не является статичной и не абстрактной процедурой, как в лингвистической семантике, а представляет собой динамический, непрерывный процесс присвоения значения и функций единицам дискурса.

Чтобы объяснить такие процессы производства и понимания, когнитивный анализ использует большое количество технических понятий, описывающих различные аспекты «разума»:

- Краткосрочная память (STM) и Долгосрочная память (LTM)
- Эпизодическая память против семантической памяти
- Ситуация или даже модели
- Знания (сценарии и т. д.)

Общий процесс производства стратегического дискурса может быть обобщен следующими десятью шагами [(1), Т. Ван Дейк, 1997, Vol. 1]:

1. Текст/речь читается/слышится и интерпретируется в строке, единица за единицей (например, слово в слово)

2. На основе энциклопедического знания, а также знания слов, синтаксической структуры, общего значения (тем), дискурсивных структур и аспектов контекста (целей и т. д.) Таким единицам присваивается условное значение

3. Значения меньших единиц объединяются (и при необходимости корректируются) в значения больших единиц, таких как суждения и последовательности суждений, до тех пор, пока буфер краткосрочной памяти не заполнится (почти).

4. Интерпретируемые таким образом большие куски хранятся в текстовом представлении в эпизодической памяти.

5. Параллельно с этим пониманием соответствующих единиц текста и формированием текстового представления в эпизодической памяти пользователи языка активируют старую или создают новую (ментальную) модель событий или ситуации, о которой идет речь в тексте.

6. Понимание текста означает построение такой модели: текст является осмысленным или понятным, когда получатель может построить для него модель.

7. Помимо значимых элементов

из (мысленного представления) текста, для создания таких моделей помогают также информация из предыдущих (старых) моделей (= более ранний опыт), а также конкретные примеры общих (социально общих) знаний.

8. Модели являются как личными (с индивидуальными знаниями, убеждениями, мнениями пользователей языка), так и социальными (применяя общие, общедоступные знания), но каждая модель уникальна. Один и тот же человек может завтра создать другую модель (другую интерпретацию) одного и того же текста.

9. Весь процесс понимания координируется языком модели пользователей коммуникативной ситуации, а именно их контекстной моделью. Контекстная модель сообщает пользователю языка, каковы цели дискурса, кто такие участники и их роли, что они знают и еще не знают, в какой обстановке понимается дискурс и так далее. Такая важная информация необходима для понимания таких разнообразных свойств дискурса, как его интонация, лексический и синтаксический стиль, какие значения выражены или оставлены неявными, и какие речевые действия выполняются.

10. После формирования, или обновления, (ментальной) модели дискурса пользователи языка могут обобщать такие модели и таким образом строить более общие, более абстрактные структуры знаний. Таким образом, пользователи языка могут учиться на своем опыте. Конечно, они могут также делать

ложные обобщения и, таким образом, формировать предубеждения.

Процесс производства дискурса можно охарактеризовать аналогичным образом, но в другом направлении, начиная с ментальной модели: что-то, о чем вы знаете или имеете мнение, постепенно (стратегически, шаг за шагом) трансформируется в значения дискурса, а затем выразил слово в слово, следуя ограничениям контекстной модели.

Хотя вышеописанная теория является более или менее стандартной теорией, существует много других когнитивных аспектов в обработке дискурса. Таким образом, дискурсы также производятся и понимаются как функция социально общих взглядов и идеологий, норм и ценностей и, возможно, других форм «социального познания». До сих пор нет общепринятой теории этих форм социально представленных ментальных представлений и их роли в обработке дискурса.

На этом фоне теории обработки дискурса мы можем попытаться разработать тип анализа дискурса, который учитывает ментальные представления и процессы, описанные выше. Для традиционных лингвистов и дискурс-аналитиков, а также для многих аналитиков социального/критического дискурса, а также для «дискурсивного психолога» такой подход может быть слишком «ментальным», либо по причине того, что он касается не структуры текста, а структуры ума, либо потому что он игнорирует важные интерактивные и социальные

аспекты дискурса.

Наиболее важные свойства дискурса, а именно те, которые определяют его значимость, являются не менее ментальными, чем тип ментальных репрезентаций, представленный выше: смысл текста не «в» текст, или на бумаге, или в эфире, но назначенный тексту пользователями языка, и как таковой представлен в их сознании. Подавляющее большинство психологов и многие лингвисты принимают это как часть стандартной теории. Вопрос скорее в том, какие из (других) ментальных представлений (моделей, знаний и т. д.) необходимы для учета дискурсивной обработки и как именно происходит такая обработка.

Когнитивный анализ по назначению вовсе не исключает дальнейшего социального анализа. Действительно, многие аспекты когнитивных репрезентаций и обработки сами по себе являются социальными, такие как общедоступные знания и другие убеждения. Обработка и понимание дискурса изучаются на всех уровнях как часть коммуникативного события, как форма социального взаимодействия, для которой фактически обработка и понимание обеспечивают дополнительную когнитивную основу. В этом отношении теоретически адекватное описание дискурса как социального взаимодействия немислимо без когнитивного компонента, так же, как когнитивное объяснение является неполным без социального компонента, объясняющего структуры контекста, а также

приобретение, изменение и использование в социальном отношении общие представления, такие как знания и другие убеждения.

Когнитивный анализ дискурса, однако, НЕ то же самое, что психологическое исследование обработки дискурса. Психология фокусируется на структурах и процессах ментальных репрезентаций и делает это, например, с помощью экспериментов или использования других форм доказательства того, что на самом деле происходит в уме. Таким образом, когнитивный анализ не будет измерять время чтения или реакции, или любой другой метод, который психологи используют для проверки своих гипотез.

Когнитивный анализ сосредоточен на дискурсе и его структурах, но выводит его из теории обработки дискурса. Например, чтобы определить условия согласованности дискурса, то есть существенного свойства (семантической) структуры дискурса, нам нужны такие когнитивные понятия, как ментальные модели и знания. В этом случае нам было бы безразлично, является ли такой анализ лингвистическим или психологическим, потому что значение и его свойства являются просто объектом обоих, и поэтому мы работаем в органичной области, в которой лингвистика и психология пересекаются.

Действительно, существуют структуры дискурса, которые обычно считаются свойствами дискурса, но на самом деле они определяются в

когнитивных терминах, таких как метафоры, общие темы, согласованность, предположение, релевантность и т.д.

Таким образом, тема или макропозиция не обязательно выражается в тексте, но какие-то аспекты назначаются для дискурса языковыми пользователями. Таким образом, во многих отношениях это является частью (глобального) значения текста, но его определение дается в терминах предложений, которые присваиваются или выводятся из дискурса пользователями языка в процессах понимания или производства. Предположение может быть правильно определено только с точки зрения знаний, которые предполагается передавать получателям. Точно так же метафора не может быть объяснена только в семантических терминах, но должна быть описана и объяснена в терминах когнитивных процессов, представлений или структур знания. И, наконец, все значения дискурса и обработка дискурса основаны на знании, но знание - это не лингвистическая, а когнитивная категория. Другими словами, многие из интересных свойств дискурса требуют когнитивного анализа, независимо от того, были ли они традиционно учтены в лингвистической семантике.

Когнитивный анализ фокусируется, в частности, на тех аспектах дискурсивного значения, которые учитываются в когнитивных терминах. Это означает, что мы не столько концентрируемся на значениях слов и предложений,

которые также могут быть учтены в классической лингвистической семантике, но скорее на тех свойствах текста и разговора, которые можно объяснить только в когнитивных терминах. В оставшейся части вступительной заметки мы обсудим некоторые из этих «когнитивных» аспектов значения дискурса.

Как предполагается, когнитивный анализ может быть дан для всех семантических структур дискурса. В дальнейшем, однако, упоминается ограниченное количество типичных дискурсивных структур, которые конкретно нуждаются в когнитивном анализе. Мы начинаем с глобальных структур значений, а затем обращаем внимание на более локальные значения дискурсов и предложений.

Темы. Темы формально определяются как (макро) предложения, которые могут быть получены из последовательностей предложений текста. Однако эмпирически более адекватное определение тем дается в терминах глобального значения, присваиваемого или выводимого из (фрагментов) дискурса языковыми пользователями. Такое глобальное значение может быть субъективным или предвзятым. Оно не обязательно должно быть одинаковым для говорящего и получателя, а также для разных получателей. Темы могут, таким образом, быть определены как верхние (макро) предложения текстового представления или ментальной модели, назначенной тексту докладчиком/автором или получателем.

Импликации и импликатуры. Во многих смысловых анализах дискурса используется понятие «импликация» (следствие), так же, как в прагматическом анализе используется понятие «импликатура» (последствие). Однако импликации и импликатуры, строго говоря, не являются частью семантического представления текста, как это традиционно определено, а являются суждениями, вытекающими из (значения) фактически выраженных слов, фраз или предложений дискурса. Опять же, существует формальное определение в терминах семантического влечения (импликация, основанная на значении терминов, например, «мертвый» влечет за собой «не живой» и т.д.), но в дискурс-анализе это не будет ни достаточным, ни действительно необходимым. Значение в дискурсе используется гораздо менее строго, и мы можем сказать, что, если два государства находятся в состоянии войны, это обычно подразумевает, что они сражаются и используют оружие и армии для этого. Это не логическое следствие и не просто часть значения «войны», а скорее суждения, основанные на наших социальных знаниях о войнах. Таким образом, изложение (когнитивных) значений предложения, выраженного в тексте, означает перечисление (некоторых) предложений, которые могут быть получены из этого предложения с учетом соответствующей области знаний. Такой список может быть очень длинным и, следовательно, непрактичным, поэтому мы обычно

излагаем только те последствия, которые актуальны в текущем контексте. Одним из элементов этого контекста могут быть наши предположения о намерениях говорящего/писателя. В этом случае мы говорим: говоря «А», говорящий, вероятно, подразумевает, что В, С и D. Или мы можем указать нашу собственную модель контекста, и сказать: «Для меня А подразумевает Е, F или G.

Согласованность дискурса. Дискурс связан не только тогда, когда он глобально согласован (имеет тему), но также и когда его соответствующие предложения локально или последовательно согласованы. Такая согласованность изначально часто объяснялась с точки зрения смысловых отношений между последующими суждениями. Однако теперь мы обычно определяем согласованность просто с точки зрения ментальных моделей: текст является связным, если он имеет ментальную модель; или более психологически: текст связан для человека, если человек способен назначить тексту ментальную модель. Другими словами, человек способен представить ситуацию, в которой текст может быть правдой. То есть когда когнитивно анализируется связность текста, мы исследуем отношения между его последующими суждениями и устанавливаем, относительно какой ментальной модели текст имеет смысл. Этот вид согласованности также можно назвать «ссылочным» или «экстенциональным», поскольку он определяется в терминах событий, о которых говорится в тексте.

Лексические значения и коннотации. Точно так же, как суждения могут иметь последствия и предпосылки, также и значения слов могут иметь определенные «значения», часто называемые «коннотациями». Эти коннотации не всегда есть, или редко присутствуют, в словарях, но часто присваиваются на основе культурных знаний участников. Таким образом, мы можем описать одну и ту же группу с разных политических точек зрения и оказаться ее союзником или врагом. Например, когда мы описываем группы людей как «террористов» или борцов за свободу» мы присваиваем этим группам разные коннотационные значения. В этом случае первое слово имеет скорее отрицательную коннотацию, а второе - скорее положительную. В обоих случаях мы активируем наши социальные знания об этих группах, а затем зависим от точки зрения.

В заключении вышеизложенной статьи хотелось бы вновь подчеркнуть, что дискурс анализ является совокупность различных научных подходов к изучению текстов или речей. Тем самым можно предположить, что каждая отрасль так или иначе связанная с производством языка будет иметь место быть в качестве исследовательской платформы для изучения дискурса. В данной статье был предложен когнитивный подход к изучению дискурса, а также были выявлены когнитивные аспекты дискурса, которые позволили нам удостовериться в справедливости когнитивного анализа относительно

текстов и речей. Так же была подчеркнута важность когнитивного анализа дискурса как относительно нового подхода к изучению в данной междисциплинарной отрасли.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Teun A. van Dijk Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction (2 vols), 1997. London: Sage, Vol. I: Discourse os Structure and Process, pp.xii+356, ISBN 0 8039 7845 6 Vol. 2: Discourse as Social Interaction, pp.xii+324, ISBN 0 8039 7847 2

COGNITIVE ASPECT OF DISCOURSE

Mukhametkaliev U.N.¹

¹Master's degree student II course
Specialty: Translation Studies (6M020700)
Abylai Khan KazUIRandWL

Scientific supervisor: **Ph.D., associate professor: Medetova M.**
Almaty, Kazakhstan
E-mail: w.merovingien@mail.ru

Annotation: This article is devoted to the consideration of the cognitive aspects of discourse. At the beginning of the article, the author provides information on various approaches to discourse analysis, which were used and still in practice of usage by scientists from various branches of different sciences. Further, the author makes clear his position by pointing out, that each discourse should be considered from the point of view of cognitive aspects and offers the option of cognitive discourse analysis proposed by T. Van Dyck as the most objective method of discursive analysis.

Keywords: discourse, cognitive analysis, psycholinguist, cognitive linguistics, discourse analysis, critical discourse analysis, cognitive processes, mental representations.

ДИСКУРСТЫҢ КОГНИТИВТІ КӨРІНІСІ

Мухаметкалиев У. Н.¹

¹ Аударма ісі мамандығының
II курс магистранты
Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ

Ғылыми жетекшісі: ф.ғ.к, доцент: Медетова М. Е
Алматы, Қазақстан
Электрондық пошта: w.merovingien@mail.ru

Аңдатпа. Берілген мақала дискурстың когнитивті аспектілерін қарастыруға арналған. Мақала басында автор әртүрлі ғылым салаларының ғалымдары пайдаланған және қолданатын дискурсты талдаудың әр түрлі тәсілдері туралы ақпарат береді. Осыдан соң, автор әрбір дискурс когнитивті аспектілер тұрғысынан қарастырылуы тиіс деген шешімге келеді және Т. Ван Дейк ұсынған дискурстың когнитивті талдауының нұсқасын ұсынады.

Тірек сөздер: дискурс, когнитивті талдау, психолингвистика, когнитивті лингвистика, дискурс талдау, сыни дискурс талдау, когнитивті процестер, ментальды түсініктер.

PECULARITIES OF THE LANGUAGE OF ENGLISH TV SERIES

Tursynakyn A.¹

¹Phd student,

KazUIRandWL,

E-mail: aigul520@mail.ru

Mizamkhan B.²

²Candidate of Philology, Ass. Prof.

KazUIRandWL,

Almaty, Kazakhstan

E-mail: baglan_mizamkhan@mail.ru

Abstract: This article considers the peculiarity of the language of film and film translation, which is an important form of audiovisual translation. Firstly, to make classification and description on the language characteristics of film and TV series. As a first step in the study of film translation, to identify the linguistic, stylistic and any other peculiarities of audiovisual language, then make a brief analysis of the widely used translation strategies and techniques that have a great impact on the successful film translation.

Key words: cinematography, language of film, film translation, audiovisual translation, translation methods, foreignization and domestication.

With the rapid development of the social economy, intercultural exchanges between countries and different nations around the world have become more frequent, and people have shown strong interest in foreign languages and cultures. Now we even cannot imagine the modern life without movies and TV series. In recent years, more and more excellent foreign films and TV dramas have entered the Kazakhstan market, which makes Kazakhstan film and television market prosper. This art form has firmly entered our life and has taken a very important place in our life. In addition to entertainment, the products of cinematography perform important philosophical and social functions: preserving and transmitting information

from generation to generation, shaping the worldview, cultural exchange, and so on. Given the enormous cultural value of cinema, the problem of the correctness of the translation of foreign films becomes highly relevant.

However, some problems have arisen in the process of film translation, such as the translator itself, the synchronization of subtitles and pictures, and the difficulty of translating cultural words, etc. Here we try to explore the characteristics of audiovisual language and the corresponding translation strategies, in order to contribute to the study of film translation. The language of TV series is the main material or object of our research in film translation, thus before doing research on film translation we

have to know what the language of film is and should find out its main characteristics and features.

The language patterns of movies and TV series are completely different from the language that we are most familiar with, and there is another mystery. By careful study on the pictures and sounds of a film, we can gradually master its laws and rules.

Through the systematic research of these films, we will find that films are not simply recorded phenomena in life with cameras and tape recorders. We will find that our eyes and ears have many special features that we did not realize before. We will find that the use of audiovisual language used in movies and television requires learning. [2]

As films are record art, naturally it can also record the language of words (expressed as dialogue, narration, commentary, etc.). Therefore, some people who do not master the ability to use audiovisual language will cut the analysis of the audiovisual language of the film into an analysis of the language that is recorded in the film and is most familiar to him.

Unfortunately, such analysis can be neither squeezed into the ranks of literary criticism, nor even more likely to fall into the category of film research. What's more, no one will be ignorant of not reading a novel, but just listening to someone telling the story described in this novel, and rushing to write a book review.

Then, why do some people dare to write an analysis of the film in the context of a story written in a few written languages without seeing a film? This is not only absurd, but also a form of deception, at least ignorant

performance. Obviously, the interpretation of any film must be based on all the audiovisual language used in the film. This is the most basic and minimum prerequisite for a rigorous academic attitude. We have to consider the most important factors as following: lights, weather condition, size changes of space, sounds(original or later added), background, movement or action, use of zoom, music, editing point, scheduling of characters in shot, types of dialogues, means of turning pint, relationship between characters and changes of it, clothes of the characters, colors, era, geographical, ethnic, and cultural aspects of props, flashback, long shots or short shots, sounds of people(men or women, baritone or bass, etc.), close-up and its purpose, the whole combination of film and sound and etc. [1]

The biggest feature of film translation – it is a special written translation of various film and television elements, such as movements, music, pictures, and facial expressions. You need to listen carefully and watch with your heart. What's more important is to understand the meaning of the film and television works.

Film genres are broad enough to accommodate practically any film ever made, although film categories can never be precise. By isolating the various elements in a film and categorizing them in genres, it is possible to easily evaluate a film within its genre and allow for meaningful comparisons and some judgments on greatness. Films were not really subjected to genre analysis by film historians until the 1970s. All films have at least one major genre, although there

are a number of films that are considered crossbreeds or hybrids with three or four overlapping genre (or sub-genre) types that identify them. We know that there are several common genres of films as comedy, drama, action, epics/historical, crime and gangster, horror, musicals, war (anti-war), westerns, adventure and so on. As different TV series are absolutely or more or less different from each other from the aspect of genre and the perspective of narrative and plot, thus it leads to many differences in the language of TV series. All those differences in audiovisual language make us use different translation strategies and techniques.

Language features of film and TV series:

1) Immediacy

The language in a film and television drama belongs to a voiced language, and it is fleeting. Therefore, it is generally required that the audience can understand what it means immediately.

2) Colloquial and general

Film is a kind of popular art, so the language of film and television should be easy to understand, and the taste of elegance and popularity should be shared by all ages. In other words, the language used in most TV dramas is a simple everyday language. For example, there is a dialogue between Jack and Rose from world famous classic "TITANIC":

Jack : Do you love him?

Rose: Pardon me?

Jack : Do you love him?

Rose: You are being very rude. You shouldn't be asking me this.

Jack : Oh, it's a simple question. Do you love the guy or not?

This conversation is so close to life that it feels like it happened to be around you when you watch a movie. In addition, in the subtitles of the movie, there are often words such as *Oh, Yeah, Gosh, Well*, etc. that exist only in spoken language; there are also a large number of proverbs and vulgar words, such as: *in hot water* (faulty), *flip out* (to death), *Jump the gun* (not be careful), *go up in smoke* (be vanished), *Damn it, shit, ass, fuck*, etc.

3) Cultural characteristics

Film as a means of mass media, in order to achieve the maximum effect of the film, its language, picture and voice, not only reflects the feeling of nation and characteristics of culture, but also maintain the social order of a nation and promote the ideology of the national society. For example, in the film "Nomad" they gave that little boy the name of his grandfather "Ablai", in ancient Kazakh society the birth of a boy means that he is born to protect his excess. Any detail in the film reflects the core values of the Kazakh nationality and highlights the national characteristics. The background of the film determines the film's traditional Kazakh culture. The Kazakhs are brave and decisive, but not unreasonable and cruel. The film has achieved great success and is loved by Western audiences. These are inseparable from its rich cultural connotations. [3]

4) Use rhetoric in movies and TV series

In the film and television works, a large number of rhetorical devices are often used to make the language vivid and vivid, and to better highlight the

character. Common rhetoric includes metaphor, personification, comparison, exaggeration and so on.

1) Metaphor

The figure of speech is a commonly used rhetorical method. It describes something with a similar thing to the thing of the armor. The classic line in "Forrest Gump": "My mama always said: Life is like a box of chocolate, you never know what you are going to get." Many people like this sentence. The use of this metaphor also makes the audience feel like eating a piece of chocolate, full of aroma and endless aftertaste. The appropriate metaphor and humanized deduction led to philosophical reflections on issues such as the cycle of life and death and the transmission of wisdom.

2) Personification is a type of metaphor and a common literary tool. It is when you assign the qualities of a person to something that isn't human or that isn't even alive, like nature or emotions. There are many reasons for using personification. It can be used as a method of describing something so that others can more easily understand it. The non-human objects are portrayed in such a way that we feel they have the ability to act like human beings. For example, when we say, "The sky weeps," we are giving the sky the ability to cry, which is a human quality.

3) Parataxis is the use of three or more sentences of similar meaning and structural similarity to achieve the effect of enhancing the language.

4) Hyperbole uses a rich imagination to render in numbers, shapes, or degrees to enhance expression. In order to increase the effect of comedy and attract people's

attention in the movie, it is often used to exaggerate this rhetorical means. For example, in the movie "Sleepless in Seattle" college of the hostess said: "You know it's easier to get killed by a terrorist than get married over the age of 40." This sentence uses exaggerated methods to reflect the difficulties of older women getting married, so that the audience cannot help but burst in laughter.

Translation strategies for film language

Regarding with the above features and characteristics of film and TV drama languages, we have to use corresponding translation strategies which can make our translation results more accurate and more in line with the taste of audience:

1. Strategy of colloquialization

The dialogues of TV drama is mainly in everyday language-based, and they must be taken into account when translated into the target language. In other words, we should try to express it in the spoken language style of the target language. In this way, when the audience watch the TV dramas with the help of subtitles, it is easier to understand the plot and have a stronger sense of integration. For example, in "GOOD WILL HUNTING", Shawn and Rambo have a lot of wonderful dialogues, such as:

Sean: Why do you think he does that, Gerry? Give the fucking clue, why?

Lambeau: He can handle the problems, he can handle the work, and he has obviously handled you.

If we translate these words into Kazakh it should be in this way:

Sean: Қалай гана бұлай дейсің? Неліктен ?

*Лат: Оның қолынан мәселіні шешуде,
жұмыс жасауда, әрине сені ақымақ
қылуда келеді!*

If we translate these word-by-words then it cannot meet the requirements of colloquialism, so that the audience cannot easily understand, as it is closer to life.

1. To learn the source language culture

We always say that language and culture are inseparable, so in order to better understand and feel the meaning and atmosphere of source language we need to study and learn its culture more deeply. Translators often encounter words that involve cultural backgrounds, and if not handled properly, they may make the audience feel embarrassed and helpless. Dominique, the devil in the movie "The Miracle of Cinderella", said to Mary, "Clean up these fish sticks, they have been there since Lent." Here "Lent" is the first Sunday of the Western Christian Church Lent. About 40 days before Easter, Lent provides believers with opportunities for penance, fasting, self-denial, and repentance, asking believers to cleanse the past year. Bad behavior and sin. If the translator is not familiar with Western culture, it is difficult to make a correct translation. Because "lent" also means "to loan". [5]

2. Acquire more specialized and professional knowledge to make accurate translation

Although most film and television languages are everyday spoken, there are also some TV dramas that involve legal, political, economic, medical and other professional fields. They should be handled with caution when subtitles are translated.

3. To apply foreignization and domestication strategies

In the process of subtitle, translation there will be cultural differences, and it is difficult to keep the source and target one equal in language. Therefore, there are two ways to deal with the unique language forms in the source language: domestication and foreignization strategies. "Domestication" advocates that the audiovisual translation should be based on the target language culture. The translation should be natural and close. Try to use the language form that conforms to the target language expression, so that the language and emotion of the film and television reach the same aesthetic experience and experience as the audience. Most of the subtitle translations use the domestication method, try to be closer to the target language.

"Foreignization" refers to the conversion of the source language culture. In the process of translation, we try to move closer to the source language and respect the cultural characteristics of the source language. The advantage of foreignization translation is that it can reproduce the expression of the original text, and people can better understand the culture of other countries through the translation. For example, in the movie "Kung Fu Panda" they did not translate those words into English as Kung Fu, Master, Turtle, etc., according to the traditional habits, but directly used the Chinese Pinyin GongFu, ShiFu, WuGui and so on. [4]

In summary, film and television products play an important role in the cultural communication also they can also be learning tools for young people

who are fond of language learning. In fact, the purpose of film and television translation is trying to convey the language and cultural information of film, to better realize the aesthetic value and commercial value of film and television, to attract the audience to the greatest extent, to meet the audience's viewing needs. It is to promote the consistency of cultural exchanges and integration between different languages and different ethnic groups. Film translation is also a profound study and it is not easy to make subtitles translation accurate and expressive, because of its characteristics, subtitle translation or any other film translation should adopt certain translation strategies. With the acceleration of the globalization process, the film translation society is increasingly highly valued by the translators and scholars. In addition, according to the signed cinema law, from January 1, 2019 every single movie or TV series should be translated or at least subtitled into Kazakh language, so we believe that our research on film translation has great prospects and scientific value.

REFERENCES

- [1]. Zhou Huan, Zhou Chuanji, Film studies, China workers press, Beijing, 1994. 11 p.
- [2]. Tom Dirks, Main film genres, <https://www.filmsite.org/genres.html>
- [3]. К.Д. Ермаков, Д.С. Пономарчук, специфика дубляжа фильмов с английского языка на русский, сборник статей XXVIII Международной научной конференции, Томск, 2018 г., 148 ст.
- [4]. Wang Li, Analysis of peculiarities of audiovisual language and translation strategies, Anyang, 2011, 22-23 p.
- [5]. Д.М. Кабылбекова, Киноперевод на стыке аудиовизуального искусства и мультимедии, Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Педагогика ғылымдары» сериясы, № 2 (38), 2013 г.

ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКА АНГЛИЙСКИХ ТЕЛЕСЕРИАЛОВ

Тұрсынақын Айгүл¹

¹докторант

КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Эл. почта: aigul520@mail.ru

Мизамхан Б.М.²

²кандидат филологических наук, доцент

КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Алматы, Казахстан

Эл. почта: baglan_mizamkhan@mail.ru

Аннотация: в данной статье рассматриваются особенности языка кино и перевод фильма, который является важной формой аудиовизуального перевода. Во-первых, сделать классификацию и описание языковых характеристик фильма. В качестве первого шага в изучении перевода фильмов определить лингвистические, стилистические и любые другие особенности аудиовизуальных языков, делается краткий анализ широко используемых стратегий и методов перевода, которые оказывают большое влияние на успешный перевод фильмов.

Ключевые слова: кинематография, язык кино, киноперевод, аудиовизуальный перевод, стратегии перевода, фореинизация и доместикация.

АҒЫЛШЫН ТЕЛЕСЕРИАЛДАРЫ ТІЛІНІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Тұрсынақын Айгүл¹

¹докторант

КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Эл. почта: aigul520@mail.ru

Мизамхан Б.М.²

²кандидат филологических наук, доцент

КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Алматы, Казахстан

Эл. почта: baglan_mizamkhan@mail.ru

Аңдатпа: бұл мақала аудиовизуальды аударманың маңызды түрі саналатын кино аударманың ерекшелігі мен кино тілінің ерекшелігін баяндайды. Алдымен ағылшын кино тілінің негізгі классификациясына тоқталып, сипаттама беріледі. Киноаударманы зерттеудің алғашқы қадамы ретінде кино тіліндегі лингвистикалық, стилистикалық ерекшеліктерді анықтап, киноаударманың сәтті шығуына тікелей әсер ететін кеңінен қолданылатын аударма тәсілдерін зертеуге қысқаша талдау жасалынады.

Тірек сөздер: кинематография, кино тілі, киноаударма, аудиовизуальды аударма, аударма әдістері, форенизация және доместикация.

КӨРКЕМ МӘТІН ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИЕТ АҚПАРАТ КӨЗІ РЕТІНДЕ

Каламбаева Н. С.¹

¹БМ020700 - Аударма ісі - мамандығы бойынша

2-оқу жылы магистранті

ҚазХҚ және ӘТУ,

Алматы, Қазақстан

E-Mail: nurila.kalambayeva@mail.ru

Андатпа: Мақалада көркем мәтін ұлттық мәдениет ақпарат көзі ретінде қарастырылған. Автор көркем мәтіннің ұлттық құндылықтарын насихаттайтын түрлі көзқарастарды ұсынып, аударманың ондағы атқарар рөлі көрсетілген. Сонымен қатар, мақала авторы ағылшын әдебиетінің әлемге әйгілі жазушысы, 93 жуық детективті романдарының авторы Дж. Х. Чейздің шығармалары және олардың орыс тіліне және қазақ тіліне аударылған мәтіндері негізінде мысалдар берілген.

Тірек сөздер: мәтін, көркем мәтін, ұлттық мәдениет, тұрақты тіркестер, аударма.

Ұлттық мәдениеттің бірден бір көрінісі адамның мәтін арқылы бір бірімен тілдесу қабілеті. Яғни, бұл адам дүниеге келгенде онымен бірге туа біткен қабілет емес, бірте-бірте өсе келе, ата-анасынан тәрбие ала келе, сондай-ақ қоғаммен араласа келе, сол ортаның заңдылықтары мен сөйлеу мәдениетін, салт-дәстүрін, әдет-ғұрыптарын қабылдау, бойына сіңіре отырып жетілу арқылы қалыптасатын қабілет болып табылады. «Мәтін» ұғымы тілтаным теориясында ХХ-ХХІ ғасырлар аралығында пайда болды. Мәтін әлеуметтік тұрғыдан маңызды ақпаратты сақтаудың және ары қарай атадан-балаға мұра ретінде таралуында маңызды рөл атқарады. Мұндағы әлеуметтік тұрғыдан маңызды ақпараттарға біз күнделікті тұрмыста қолданылатын реалиялар, қоршаған ортаның объектілері мен бұрыннан қалыптасқан түсініктер, сондай-ақ, мәдени фактілерді

жатқызамыз. Осындай құндылықтарды жеткізуде маңызды қызмет атқаратын мәтіннің түрі – көркем мәтін болып табылады. Әдіскерлер Щукин мен Кулибина пайымдауынша, көркем мәтінде халықтардың өмірі, салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары және тағы да сол сияқты маңызды факторлар көрініс табады және осындай көркем шығармаларды оқу арқылы мысал ретінде, шетелдік оқырмандар, әсіресе шетелдік оқушылар мен студенттер әрбір елдің өмірі мен мәдениетмен танысуна жақсы септігін тигізеді. Осы тұстан бастап көркем мәтіннің ұлттық мәдениет ақпарат көзі ретіндегі маңыздылығын қарастырып көрелік.

Көркем мәтін барлық жалпы мәтіндік анықтамаларға сәйкес келеді, яғни, ол құрылымдық-бірегей мағынаға, бірліктерінің және құрауыштарының реттелген тібектілігіне, коммуникативтік

бағыттылыққа ие. Көркем мәтіннің ғылыми және ресми мәтіндерден басты айырмашылығы, біріншіден, қызмет атқару ершелігінде, нақтырақ айтқанда, оның эстетикалық ықпал етуінде. Екіншіден, "көркем туынды дүниетанымның ізін, ақиқатын поэтикалық көрінісін, тілін, өз шеберінің стилін бейнелейді». [Новиков, 1988; 12].

Көркем мәтін автордың ойын объективтендіру, оның шығармашылық ниетін жүзеге асыру, адамзат пен әлем туралы білім мен түсініктерді беру және осы түсініктерді авторлық санадан тыс шығарып, оларды басқа адамдардың игілігіне жұмсау үшін жасалады.

Л.А. Новиков өзінің «Художественный текст и его анализ» атты еңбегінде көркем мәтін туралы былай деген екен: «...выражая суть художественного произведения и концентрируя его идейное, композиционно-структурное и языковое единство, образ автора как своеобразная иерархический высокая поэтическая категория создаваемая сотворчеством читателя, представляет собой детерминанту литературного произведения – главную особенность его содержания и структуры, определяющую его специфику, направление и характер его развертывания и развития»

Көркем мәтін – мәдениеттің өмір сүруінің, алға басуының, әрі ары қарай дамуының бірден бір формасы. Әрбір мәтіннің артында автор, оның өмірді тануының дара жолы, өз оқырмандарымен әрдайым бөлісіп отыратын ақындық әлемі тұрады.

Тілдің эстетикалық қызметінің болуы өзге көркем емес туындылардың стиліне қарағанда, көркем туынды стилінің айқын сипатының көрсеткіші болып табылады. Көркем мәтін тек ақпарат беріп қана қоймай, ең бастысы оқырманға эмоционалды, эстетикалық тұрғыдан әсер етіп, оның санасында көркем образдар мен осы туындыға қатысты ассоциацияларды тудырады.

Көркем мәтін барлық тілдік құралдардың жиынтығы арқылы әлемнің тілдік бейнесін көрсетеді. Қай жағынан алмасаң да, кез келген көркем мәтін ұлттық тұрғыдан ерекше болып келеді, себебі, туындының түпнұсқасында автор өз елінің мәдениеті мен тарихының ерекшеліктерін сипаттайтын фактыларды сөздерді еріксіз, автоматты түрде қолданатын болады. Мысалы: қала аттары, аймақтар, жан-жануарлар, өсімдіктер, тағамдар, киім үлгілері, сондай-ақ, тұрмыстық сипаты, тұрмыс-салты, сол мемлекеттің табиғат көрінісі, елінің әдет-ғұрыптары, және өзге де белгілері – ұлттық көрінісін сипаттайтын бірден бір шарттарының бірі [Файзуллаева, 1979; 25].

Көркем мәтін құдды бір жинағыш линза секілді өз бойына бірнеше ғасырлар бойы жинақтаған мәдени-тарихи ақпарат төңірегінде шоғырланған, «мәдени естелікке» ие. Адам санасы қандай да бір мәдениетпен әрекетке түсіп, соған тән қасиеттерді игеріп, өз бойына сіңіреді және оның қағидаттарын меңгеру арқылы осы мәдениеттің ажырамас бөлігіне айналады.

Осылайша, көркем мәтіндер әлеуметтік-тарихи және көркем-эстетикалық тәжірибені тасымалдаушы «көпір» тәрізді олардың өмір сүрген не өмір сүріп жатқан дәуіріне қарамастан, екі немесе одан да көп мәдениеттердің өкілдерін қиылыстырады.

Көркем әдебиет – ішіндегі әрбір бөлшегі барышна шебер үйлестірілген, жымдаса ұйысқан, ерекше, әрі күрделі жанр болып табылады. Көркем туындыны жазу барысында жазушы өзінің жазушылық шеберлігін, өзіне ғана тән келетін жазушылық стилі мен талантын, оларды жеткізу арқылы туындайтын эстетикалық функцияларын, сондай-ақ, мазмұн мен пішіннің қажетті қалыпқа келтіруі үшін танымдық-психологиялық қабілет-деңгейінің жоғары болуы және тағы да сол сияқты сан алуан проблемаларды кездестіреді. Негізінен көркем әдебиет тілінің басқа функционалдық стильдерге қарағанда иірімі мол. Мысал ретінде кез-келген прозалық шығарманы алар болсақ, ондағы лексикалық-грамматикалық құралдардың көлемін, бір-бірінен айырмашылығын дәлелдеп көрсету, жалпыхалықтық, әдеби немесе ауызекі сөйлеу тілі элементтерінің бір-бірімен өзара байланыса отырып қолданылуы, әр сөздің стильдік реңкпен құбылуының алуан түрлі себептерін, ғылыми тілмен айтқанда, тілдік құралдардың көркем әдебиеттегі атаушылық (номинациалық, референттік), оқырманға әсер ету (прагматикалық), оқырманға эстетикалық тұрғыдан әсер етуі, яғни, оның рухани

талғамына, жан-дүниесіне, ой-өрісіне ықпал жасауы, тәрбиелеу, адамгершілікке тән тағылым-өнегені насихаттау сияқты қызметтерді жеткізудегі рөлін, орнын анықтауда үлкен рөл атқаратын маңызды факторлардан тұрады. Жоғарыда айтылған функциялардың ішінде, эстетикалық функция көркем әдебиеттің басты функциясы болып табылады. осы функцияның басым болуы – оны арнаулы ақпараттық әдебиеттен айымашылығын көрсетеді.

Көркем шығармалар әлемді игеру және қабылдау, ұлттық ерекшеліктерін зерттеуге үлкен мүмкіндік береді.

Тіпті қазіргі заманауи гуманитарлық парадигманың өзінде көркем мәтінді мәдениеттің бірлігі ретінде қабылдау керектігін мәселе ретінде талқыға салып отыр. Бұл әрекеттерімен ғалымдар көркем шығарма мәдениеттің дамуында, өркендеуінде қаншалықты маңызды екендігін айтқысы келеді. Себебі, кез келген мәтін, өз кезегінде дәуірдің мәдени кеңістігіне ене тұра, қоғам тарихының белгілі бір кезеңіне тән мәдениеттің ізін сол дәуірде өмір сүрген белгілі бір халықтың салт-дәстүрін, өмірлік қағидалары мен менталитетін, сондай-ақ, осы мәтінді жаратушы, қағаз бетіне түсіруші, жазушының қайталанбас тұлғасына тән мәдениеті жеткізуге бағытталған.

Осыған қатысты педагогика ғылымдарының докторы, профессор Кулибина Наталья Владимировна өзінің «Зачем, что и как читать на уроке? Художественный текст при изучении русского языка как иностранного» атты кітабында,

көркем мәтін ұлттық мәдениет ақпарат көзі екендігін төменде берілген үш анықтама беру арқылы жеткізгісі келді. Олар:

«Біріншіден, көркем мәтінде халықтың барлық өмірі, соның ішінде маңызды құрауышы болып табылатын мәдениетте бейнеленеді.

Екіншіден, тіл- көркем мәтін жасалатын ауадай қажетті материал, - бұл мәдени феноменнің бірден бір маңызды бөлшегі.

Үшіншіден, көркем мәтін қайталанбас өнер туынды ретінде мәдениеттің артефактісі болып саналады». [Кулибина, 2001; 30]

Көркем мәтіндерде мәдениеттің көрсеткіші және оны үлестіруші ақпарат көзі ретінде ұлттық-ерекше мәнерін бейнелейтін келесідей мәдени компоненттер қолданылады:

- Салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптар;

- Тұрмыстық мәдениет - дәстүрлермен тығыз байланысты, кейде тіпті дәстүрлі-тұрмыстық мәдениет деп те атайды;

- Күнделікті құлықтар, яғни кейбір мәдениеттерде қалыптасқан әдеттер, кейбір қоғамдарда қалыптасқан сөйлеу нормалар, сондай-ақ олармен байланысты кейбір линвомәдени қауымдар иеленушілерінің қолданатын мимикалық және пантомимикалық кодтары;

- Әлемнің ұлттық бейнесі қоршаған әлемнің қабылдау ерекшеліктерін бейнелеуші және қандай да бір мәдениетті таныстырушы өкілінің ұлттық тұрғыдан ойлау ерекшеліктерін көрсетеді;

Белгілі бір этностың мәдени

дәстүрлерін бейнелеуші көркем мәдениеті [Антипов, 1989; 77].

Көркем мәтіннің ішіндегі ұлттық құндылықты өзге ұлттарға жеткізудің бірден бір тиімді, әрі маңызды жолы бұл – өзге тілдерге аудару. Аударма тек тілдердің ғана қарым-қатынасы емес, сонымен қатар мәдениет, әдебиет байланысында басты мәселе екенін контекст, интертексттілік дәрежесінде көрсетуді көздейді.

Адамзат дамыуының әрқилы кезеңінде, әлемнің әр түкпірінде өмір сүрген сөз өнері зергерлерінің ақыл-ойынан туып, әр түлі тілде жарық көрсе де, бүгінгі таңда дүние жүзінің күллі халық сусындар рухани бастауға айналған көркем туындыларда ана тілімізде оқуымыз да, қазақ топырағында дүниеге келген қазақ ақындары мен жазушыларының өз тілімізде сөлетуі көркем аударма құдіреті екені ақиқат.

Ұлттық мәдениеттің, тілдердің бірін бірі байытқанында, рухани қазыналардың барлық халыққа да ортақ байлыққа айналуына аударма өнерінің үлесі зор.

Белинский: «Халықтардың бірін бірі білуі, идеялардың өзара алмасып таралуы, осыған байланысты ідебиеттерінің гүлденіп өсуі мен ақыл ойдың дамуы аудармаға негізделеді. [Белинский, 1973; 3]

Аудармашының түпнұсқаның мазмұнына байланыссыз, бірақ оны аудару барысында қол жеткізілетін прагматикалық мақсатты жүзеге асыру мүмкіндігі аудармашының тіл аралық коммуникациядағы рөліне байланысты. Бір жағынан, ол тілдік «делдал»

қызметін атқарады, екінші жағынан, аударма тілде мәтін жасаушы ақпаратты беруші болып табылады. Кез келген қызметтің нәтижесі көбінесе оның мақсатымен анықталатын болса, аудармашылық актінің мақсаты тіларалық коммуникацияның жалпы мақсатына сәйкес келмейді және аударма тілде түпнұсқаға коммуникативтік жағынан тең мәтін жасауды көздемейді.

Аударма үрдісі түпнұсқаны толыққанды берумен қатар, аудармашының өзінің, сондай-ақ тапсырысшының немесе жұмыс берушінің ниетімен байланысты қандай да бір мақсатты жүзеге асыруы мүмкін.

Гачечеладзе: «Аударма – түпнұсқа бейнесі. Осыған орай - түпнұсқа – болмыстың бейнеленуі. Әдебиет – ақиқат өмірдің сырлы суреті, халықтың көркем тарихы; шығарманың арқауы – шындық. [Гачечиладзе, 1961;15]

Аудармаға – өнер деп қарағанда ғана оның өрісі кеңейіп, өркені өсе түспек. Осыған байланысты **К.Юсупов** аудармаға **3 міндет** артады:

1. Ұлттық мәдениеттің өзіндік қайталанбас төлтума тұрпатын сырт елдерге танытады;
2. Сыртқы мәдениеттердің құндылықтарын жеткізу арқылы жасау, мәдениеттерді жаңғыртып, тын тыныс береді.
3. Осы елдерге тілдерінің сырттан кірген жаңа ұғымдар мен түсініктерді бейнелеуге бейім сөздерді іздестіруге, саралауға бейімді етіп,

жаңғыртып жасандырады. [Юсупов, 2001; 25]

Осы бір ерекшеліктері, аударма жасаудың құндылықтарын ескере отырып жоғарыда аталып кеткен анықтамаларды дәлелдерді айшықтау мақсатында Джейм Чейздің «Із қалмасын атты шығармасынан мысал келтірейік.

Түпнұсқа:

- *Craig peered into the envelope. He saw the negatives and the prints.*

- *'How do I know you haven't copies?' he demanded, his eyes desperately searching Lindsey's calm face**

- *'My dear boy, you should know me better than that,' Lindsey said quietly. 'A bargain is a bargain. I don't cheat.'* Craig hesitated, then nodded wretchedly.

Перевод:

- *Крейг впи́лся глазами в конверт. Открыв его, он увидел негативы и снимки.*

- *Надеюсь у вас не осталось копий, - нервно проговорил он, глядя на Линдсея.*

- *Тот спокойно встретил его взглядом.*

- *Мой дорогой мальчик, я думал, что ты меня знаешь лучше, - спокойно сказал Линдсей. – Сделка есть сделка. К чему мне хитрить?*

Аудармасы:

Ол конвертті қарай бастады. Ішінде суреттер мен таспа көшірмесі бар екен. Крейг оның сабырлы түріне қарап:

- *Сізде басқа көшірмесі қалып қойған жоқ па? – деп сұрады.*

- *Жарығым, ең дұрысы кісі тани білу керек, - деп салқын-қанды жауап берді. – Уәденің*

- *аты уәде.* Қалай келісті ,
солай жасалады.

Берілген үзіндіде ағылшындардың танымал мақалы «*A bargain is a bargain*» берілген. Тікелей аудармасы: «Келісімнің аты келісім». Орыс тілінде келесідей аналогтары бар: «Сделка есть сделка», «Уговор дорожке денег». Үзіндінің қазақшаға аударылған нұсқасында берілген мақал «*Уәденің аты уәде*» деп аударылды. Өзге еуропалық халықтарға қарағанда ағылшындардың мінезі қарама-қайшы боп келеді. Ағылшын мінезінің ерекшеліктері көбіне олардың арал қасында орналасуымен түсіндіріледі, тіпті осыған қатысты «островная психология» деген термин пайда болған. Осы мақалға қатысты ағылшындардың ұлттық мінезіне тән бірден бір маңызды белгісі – Іскерлігі, ұқыптылығы және үнемшілдігі болып табылады. Ағылшындар өздерінің бизнес жасау және баю тәсілдерін ойлап табуда майталмандылық мен қайрат-жігерілік қасиеттерге ие епті кәсіпкерлер ретінде тарихқа енген болатын. ағаттық пен іске бей-жай қарай, ойламаушылық Тұманды Альбион елі үшін сай келмейді, әрі олардың мінезіне сай келмейді. Сондықтанда ағылшындар өз бастаған істерін әрдайым ұқыпты және өз уақытында орындайды. Мінез-құлықтарының, ұлттық менталитетінің қалыптасып кеткен осы бір тұстарына қарай «*A bargain is a bargain*» мақалы пайда болды.

Сондай-ақ, ағылшындарда көптеген тұрақты тіркестерді ерте кездегі наным сенімдермен ұштастыра отырып, оларды

күнделікті өмірде қолданған. Мысал ретінде келесі үзіндіні қарастырып көрелік:

Түпнұсқа:

- *'There she goes,' Keegan said, started the engine and slid the big car into the line of traffic causing one driver to brake violently and curse at the top of his voice. With a show of expert driving, Keegan moved from one lane to the other until the Thunderbird caught up with the Cooper.*

- *'She's going like a bat out of hell,' Silk said, his hat resting on the back of his head. 'These kid drivers are crazy.'*

- *'She doesn't drive so badly,' Keegan returned. 'She's got the knack. I can tell. I'd like to see how she would handle this job.'*

Перевод:

- *Это она, - вполголоса проговорил Киган, заводя двигатель и устремляя большую машину вслед юркому «остин-куперу». Мастерски лавируя, он пристроился в хвост машины Ноны.*

- *Несется сломя голову, - заметил Силк, сдвигая шляпу назад. - эта молодежь дуреет, когда садиться за руль.*

- *Напротив, она классный водитель, - возразил Киган. - Почти профессионал. Это нам в свое время пригодиться.*

Аудармасы:

- *Мінеки өзі, - деді Силк, машинаны оталдырып, «Остин-купер» машинасының артнан қуа жөнелді. Машинаны аса шабарлікпен айдайтын Силк, көп ұзамай Нонаның машинасының ізіне түсті.*

- *Қалай, қалай ұшады өзі, - деп*

Силк бас киімін жекесіне ысырды. Қазіргі жастар рөльдің басына отырса болд, қуып кетеді екен.

- Қайта оның осылай айдайтыны жақсы болды. өзі құдды бір кәсіпқой айдаушы сияқты. Бұл әдеті кейінірек өз септігін тигізеді.

Бұл жағдайда қарап отырсаңыз, автор *«like a bat out of hell»* тұрақты тіркесі қолданылған. Тікелей аудармасы: «тозақтан шыққан жарқанат секілді». Жалпы мағынасы «очень быстро»; «со всех ног»; «пулей»; «вихрем»; «что есть духу»; «резво»; «что есть мочи»; «на всех парусах»; «как угорелая кошка», «как на крыльях», яғни, «өте жылдам» деген мағынаны білдіреді. осы тіркестің орыс тіліндегі аналогтары келесідей беріледі: «не чуя под собою ног»; «с быстротой молнии»; «как черт из табакерки»; «как угорелый» «сломя голову»; «сломя ноги»; «очертя голову». Қазақша аналогы ретінде келесі тұрақты тіркестерді пайдалануға болады: «қас пен көздің арасында», «зыр жүгіру», «дедек қағу», «қол-аяғы жерге тимеу», «тыным таппау», «алды-артына қарамау», «екі өкпесін қолына ала жүгіру», «алас ұру». *«Like a bat out of hell»* тұрақты тіркесінің шығу тарихына келер болсақ, аталмыш идиома Ұлыбританияда, яғни ағылшындар арасында XVIII орта сынан бастап кең қолданысқа түсті. Ағылшындар ерте кезде жарғанаттарды сонау Яков патшаның (Шотландияның королі (1567-1625) әрі, Англияның патшасы (1603-1625) болған Яков VI патша) тақта отырған кезінен жалғау алған жалмауыз кемпірлермен

(ведьмы) және оккультизммен (табиғатта жоқ құпия күшке сену, соқыр сенім) байланыстыратын. Жарғанаттар тозақ сияқты тастай қараңғы жерлерде мекендеп, ұшқанда құдды мысықтан бір үрейленген тышқан секілді байбалам салып, шапшаң әрі үстіне шаң жуытпастан жылдам ұшатындықтан, соларға ұқсата отырып осы тұрақты тіркес пайда болды. сондықтан да, тұманды Альбион елінде болғанда *«Wow, he's going like a bat out of hell»* деп жатқан біреуді естісеңіз таң қалмаңыз.

Ағылшындар үшін үй мен отбасы бірден бір құнды нарсе болып табылады. оны үй және отбасына қатысты көптеген тұрақты тіркестер мен мақал-мәтелдердің молдылығынан байқауға болады. Мысалы: халық арасында кең тараған келесідей ағылшын мақалдары: «My house is my castle». Осы тақырыпқа байланысты шығармадан алынған келесі үзіндіні қарастырып көрейік.

Түпнұсқа:

As Keegan came out of the smoke laden atmosphere, O'Brien looked warily at him. He didn't like Keegan. He knew he was dangerous and a professional killer.

'Hi, Shane,' Keegan said. 'Looks like you have a big house.'

'It's early yet,' O'Brien returned. 'It'll be quite a night by two o'clock. There's a Flat-top parked in the bay. The boys keep coming.'

Перевод:

Обрайен, высокий рыжеволосый ирландец с серо-голубыми глазами и перебитым носом, с опаской глянул на Кигана. Он не любил этого красавца, так как

знал, что Киган опасен: профессиональный убийца.

Привет, Шайн, - поздоровался Киган. – Похоже дела у тебя идут хорошо.

Как сказать. Еще слишком рано, - проворчал Шайн. – Ты бы посмотрел что здесь будет твориться в два часа. Сегодня в гавань зашел лайнер. Представляешь, сколько здесь будут матросов!

Аудармасы:

Обраиен, ұзын бойлы, жирен шашты, көк ала көзді ирландық Киганға сақтықпен қарады. Ол бұл сымбатты жігітті онша ұната бермейтін, себебі оның кәсіби кісі өлтіруші екенін жақсы білетін.

Сәлем, Шейн, - деп амандасты Киган. – Байқаймын, келушілерің бүгін жеткілікті екен.

Қайдағы,әлі тым ерте, - деді Шейн. Кешкі екіде не боларын көрсең зой. Бүгін айлаққа лайнер келеді. Кешке жақын мұнда қаншама матростардың болатыны өзін елестетіп көрші енді.

Бұл үзіндіде «have a big house» тұрақты тіркесі «жұмысын өрге басты» немесе орыс тілінде «дела идут в гору», яғни ісі жақсы жүріп жатыр деген мағынаны білдіреді. Мектеп бітіре салысымен, кез келген ағыншын азаматы өзінің ата-анасының үйінен бөлек шығуға және өзінің жеке үйінде тұруға ұмтылылады. Бұл өз кезегінде олар үшін басты мақсаты, арманы, тіпті дәстүрнеайналды декте артық айпас едік. Себебі, Англияда жеке үйіңнін болуы абырой, бедел болып табылады. үйдің қандашықты

маңызды екендігін көрсету мақсатында олар үйлеріне атау береді. Сондықтанда, егер сенің өз үйің болса, ісіңнің өрге басқанын білдіреді. Осыған байланысты аталмыш тұрақты тіркес «have a big house» пайда болды.

Қорытындылай келе, ұлттық менталитет күнделікті тұрмыста, салт-дәстүр арқылы, тарих пен мәдениеттің қиысар нүктесінде пайда болатын, осы елді өзге елдерден айрықша қылып көрсететін ерекшеліктері арқылы айқындалады. Осындай ерекшеліктердің барлығын да қамти отырып, белгілі бір елдің,, біздің жағдайымызда ағылшын халқының ұлттық менталитетін өзге елдерге таныстырып, жақсы қырынан әлемге паш етуге көмектесетін бірден бір маңызды десем, артық айтпағаным, ұлттық мәдениет ақпарат көзі – көркем шығармалар болып табылады. Көркем шығарма мәтіні экспрессивті, эстетикалық ақпарат беретін құрал болғандықтан, оның оқырманға немесе тыңдарманға образды-эмоциональді әсер ететін ерекшелігі бар.

Көркем мәтін – бұл автор өз мәдениетінің ортасында ғасырлар бойы, атадан балаға мұра болып берілген дәстүрлері, сол елге ұлттық реңк беріп тұратын ғұрыптары мен ырымдары, сондай-ақ наным-сенімдері, тарихы мен аңыз-әңгімелерін өсе келе бойына сіңіріген барлық ақпараттарды қолына қалам алып қағаз бетіне түсірген баға жетпес ұлттық туынды болып табылады.

Көркем мәтіннің түпкі мақсаты- бұл мәтінді қабылдаушының тілдік

тұлғасын дамыту, сондай-ақ, мәдениет саласында өзінің өмірлік тәжірибесі мен адамзат тәжірибесін теңестіре отырып, оқырманның мәдени-тарихи тәжірибесі туралы түсінігін одан әрі кеңейту болып табылады [Фазылзянова, 2009: 21]. Сонымен, көркем мәтін ұрпақтан-ұрпаққа таралған әлеуметтік, тарихи және көркем тәжірибесінің арасындағы байланыстырушы көпір ретінде қызмет атқарып, өз кезегінде адамзат мәдениетінің тұрақты дамуын қамтамасыз ететін көркем дәстүрлердің жалғасуына ықпалын тигізеді.

ӘДЕБИЕТ

- [1]. Новиков Л. (1988) Художественный текст и его анализ. М:Рус.яз.. – 256 с.)
- [2]. Файзуллаева Р. (1979) Национальный колорит и художественный перевод. — Ташкент: Фан УзССР, 1979. — 112 с. [Fajzullaeva R. Nacionalnyj kolorit i xudozhestvennyj perevod. — Tashkent: Fan UzSSR, — 112 s.]
- [3]. Антипов, Г. (1989) Текст как явление культуры / Антипов Г. А., Донских О. А., Марковина И. Ю., Сорокин Ю. А. — Новосибирск: Наука, Сиб. Отд-е,-С.77.
- [4]. Кулибина Н. (2001) Зачем, что и как читать на уроке.-Санкт-Петербург,-С37.
- [5]. Белинский Г. (1973) Сборник сочинений – Москва. 3б.
- [6]. Гачечиладзе Г. (1961) Проблема реалистического перевода. Тбилиси: Автореферат докторской диссертации
- [7]. Юсупов К. (2001) Толғауы тоғысқан қызыл тіл. Егемен Қазақстан
- [8]. Chase, J. (1979). Electronic books: Believed violent. London: Panther. Дата обращения 23.04.2019 <https://ireadanybook.com/ebook/believed-violent-690477>
- [9]. Чейз, Дж. (1994). Фанатик. Минск: Эридан. (роман, перевод [Н. Краснослободского](#)), стр. 301-462
- [10]. Чейз, Дж. (2002) «Із Қалмасын» Перевод с англ. Арапбаева, Ж. Жумадилов, Астана.
- [11]. Фазылзянова Г. (2009) Понимание художественного текста как креативно-онтологический феномен. Дисс ... диссертация ... д-ра культурологии. – СПб.

LITERARY TEXT AS A SOURCE OF NATIONAL-CULTURAL INFORMATION

Kalambayeva N.¹

¹Second year Master's Degree Student,
6M020700 – Translation Studies
KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
E-Mail: nurila.kalambayeva@mail.ru

Abstract: The article considers the literary text as a source of national and cultural information. The author of the article offers different views of scientists about the national value of a literary text and mentions the important role of their translation. In addition, as an example, the author uses the stories of the world-famous English writer J.H. Chase and their translations into Russian and Kazakh languages.

Key words: text, literal texts, national mentality, idioms, translation.

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ТЕКСТ КАК ИСТОЧНИК НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ ИНФОРМАЦИИ

Каламбаева Н.¹

¹Магистрант 2 года обучения,
специальность 6M020700 – Переводческое дело
КазУМОиМЯ им. Абылайхана
Алматы, Казахстан
E-Mail: 904197@mail.ru

Аннотация: В статье был рассмотрен художественный текст в качестве источника национально-культурной информации. Автор статьи предлагает различные взгляды учёных о национальной ценности художественного текста и упоминает о значимой роли их перевода. А

также, в качестве примера автор статьи использует рассказы всемирно известного английского писателя Дж. Х. Чейза и их переводы на русский и казахский языки.

Ключевые слова: текст, художественные тексты, национальный менталитет, фразеологизмы, перевод.

ТОПОНИМДЕРДІ ҚАЗАҚ ТІЛІНЕН АҒЫЛШЫН ТІЛІНЕ АУДАРУ ЖОЛДАРЫ, АУДАРМАДА КЕЗДЕСЕТІН ҚИЫНДЫҚТАР

Ділдабек Ұ.Қ.¹

¹БМ020700 - Аударма ісі - мамандығы бойынша

2-оқу жылы магистранті

ҚазХҚ және ӘТУ,

Алматы, Қазақстан

E-Mail: scarlet95@mail.ru

Андатпа: Бұл мақалада І. Есенберліннің «Көшпенділер» атты трилогиясында аударма процессінде кездесетін қиындықтарды көрсетіп, аударма кезінде кездесетін қиындықтар мен проблемалар туралы айтылады. Зерттеудің мақсаты топонимдерді шетел тіліне аударудағы мәселесін қарастыру, сондай-ақ топонимдерді аударудың негізгі ерекшеліктерін анықтау және топонимдерді түпнұсқаға жақынырақ аудару мүмкіндіктерін зерттедік.

Тірек сөздер: Транслитерация, Транскрипция, Транслитерация+ түсіндірме, Транскрипция+түсіндірме, Калька.

Жеріміздегі әр аймақтың топонимдік жүйесі этимологиялық, этномәдени, тарихи-лингвистикалық тұрғыда, тіл білімінің бүгінгі таңдағы жаңа бағыттары, жаңа парадигмасы негізінде зерттеліп, олардың өн бойындағы танымдық, антропоэектілік мәселелері ғылым тезіне түсіп, өз шешімдерін тапқан. Әр аймақтың топонимдік жүйесін сол аймаққа ғана тән нақты өзгешеліктерін айқындай отырып, тілдік (ономастикалық), бейтілдік (экстралингвистикалық) факторлардың өзге аймақтарға ұқсамайтын, қайталанбас өрнегін саралаған ғылыми жұмыстар да баршылық. Алайда, бұл еңбектерде топонимдер жүйесі, олардың лингвомәдени ерекшеліктері және зерттелу тұрғысынан ғылыми негізде, арнайы түрде қарастырыла қойған жоқ.

Жер-су атаулары дүниежүзілік картада бейнеленеді десек, ал сол атаулар әлем халқына елімізді танытатын символдар. Сондықтан, мемлекетіміз халықаралық аренаға шығып, әлем халықтарымен жан-жақты қарым-қатынас орнатып жатқан қазіргі кезде, осы символдардың жасалу жолын білуіміз шарт. Міне, осы себептен тәжірибе, өндірістік, өмірлік қажеттілік тұрғысында алдағы уақытта жасалатын, жасалуы мүмкін топонимдердің тілдік тұрғыда олардың тілдік бірліктерін дұрыс жасалуын, лингво және этномәдени ерекшеліктері мен топонимі үлгілердің жасалу заңдылықтарын зерттеу тақырыптың өзектілігін көрсетеді.

Ономастика ғылымы аясында зерттелетін – топонимдер, талай ғасыр бойы этноспен бірге жасап

келе жатқан тілдік бірліктер. Олар – қоғамның дамуы, өзгеруі сияқты құбылыстарды бастан кешіріп, әр дәуірдің куәгерлері ретінде өмір сүріп келе жатқан жәдігерлер. Сондай-ақ, жер-су атаулары – ұлттық тіл байлығымыздың және мәдениетіміз бен салт-дәстүріміздің, ғалам туралы таным-түсініктеріміздің көрсеткіші де.

Атаулар жүйесі ішінде топонимдер дүниежүзі халықтарының этнологиялық кеңістігінде әмбебаптық сипатқа ие. Олай дейтініміз, топонимдер халықтың өмір сүру тарихымен бірге жасасып, бірге өзгеріп, халықтың игілігіне қызмет етіп келе жатқан – «тарихи феномендер». Олар кешегі күннен елес, ертенгі ұрпаққа – мұра. Бұл туралы қазақ тілі жер-су атауларын, олардың кей ретте түсініксіз, көпшілікке беймәлім көне атаулардың шығу төркінін зерттеп-зерделеген белгілі ғалым, профессор Т. Жанұзақов: «Ономастиканың бір бөлігі саналатын жер-су аттары (топонимдер) – ғасырлар жәдігері, тіліміз бен тарихымыздың құнды қазына байлығы, мәдени мұрамыздың бір бұлағы» деген. [1]

XX ғасырдың бас кезеңдерінде сан ғасырлық бірегейлігі, қаймағы бұзылмаған ұлттық жер-су атауларымыз сыртқы күштер ықпалымен түбегейлі өзгеріске ұшырағаны баршаға белгілі жайт. Осыған байланысты ұлттық топонимика мәселелері жөнінде академик «Ә.Қайдар: «...Қазақстан топырағындағы географиялық атаулардың «дертке» ұшырауының себеп-салдарын, таралу шеңберін айқындаған жөн» деген

болатын. Ұлттық топонимдердің мұндай күйге тап болуы отарлау саясатымен байланысты болғаны мәлім» деп өз ойын білдірген. [2]

Ономастикалық атаулардың жазылуы бүгінгі күнге дейін шешімін тауып бітпеген мәселенің бірі болып саналады.

Ономаст ғалымдар Қазақстан территориясындағы ономастикаға қатысты 3 бағытқа бөліп отыр: 1) үстемдікпен өзгертілген жер-су атауларын байырғы тарихи атауларымен алмастыру; 2) транскрипциясы бұрмаланған немесе қате жазылған жер-су атауларын қайта қалпына келтіру; 3) атаулары отаршылық-тоталитарлық сипаттағы елді-мекендерді, білім және мәдениет ұйымдарын қайта атау. [3]

Тілден тілге аударылмайтын өнімдердің транскрипциясы мен транслитерациясына қатысты зерттеулер А. В. Суперенская, А. А. Реформатский, Л. В. Щерба, Б. А. Успенский, Л. Р. Зиндер, Н. Ф. Яковлев, А. М. Сухотин, Р. О. Якобсон, С. Л. Берг, И. П. Литвин, E.Garfield, Thomas T.Pedersen, Randal K. Berry, Michael C. Walker, т.б. көптеген кеңестік және батыс ғалымдары еңбектерінен орын алады. Ал қазақ антропонимдері мен топонимдерінің жазылуына, оның ішінде орыс тіліндегі транскрипциясына қатысты зерттеулер Т.Жанұзақ, Е. Керімбаев, Ғ. К. Қоңқашбаев, Е. Қойшыбаев, А. Әбдірахманов, С. Әбдірахманов, В. Н. Попова, т.б. ғалымдар еңбектерінде кездеседі. Бұл ғалымдар негізінен кісі есімдері мен жер-су атауларының орысша транскрипциясын, олардың

түпнұсқада айтылым нормаларынан ауытқуын сынға алып, қазақ атауларының қазақша айтылуына мейлінше жақын жазылуын сақтау үшін орыс тілінің барлық мүмкіндігін сарқа пайдалану қажеттігін меңзейді.

Бұл мәселеге БҰҰ: “Best method to achieve international standardization is through strong programs of national standardization”, яғни «халықаралық стандарттауға тек қатаң ұлттық стандарттау бағдарламалары арқылы қол жеткізуге болады» дейді. [4] Мемлекеттік ономастикалық комиссияның шешімімен 1994 ж. Қарашада бекітілген Қазақстан Республикасындағы ұлты қазақ азаматтардың аты-жөнін реттеу тұжырымдамасы жобасының III бөлімі «Ат қою тәртібі мен аты-жөнің дұрыс жазылуын реттеуге» арналады. Мұнда «Аталған ұстанымдар бойынша өзгертілген, реттелген қазақ азаматтарының аты-жөндері орыс, ағылшын, т.б. тілдерде жазылғанда қазақ мемлекеттік тілінің әдеби нормаларына сәйкестендіріп транслитерациялануы қажет» делінген. [5, 86 б.]

1997 ж. қабылданған «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» Заңның 19-бабында: «Елді мекендердің, көшелердің, алаңдардың, сондай-ақ басқа да физико-географиялық объектілердің дәстүрлі, тарихи қалыптасқан қазақша атаулары басқа тілдерде транслитерация ережесіне сәйкес берілуге тиіс» делінген. [6, 7 б.]

Ал, сөз болып отырған топоним мәселесіне келер болсақ, ол тіл тарихын (тарихи лексико-семантикалық, лексико-

грамматикалық, диалектологиялық, этимологиялық) зерттеуде маңызды дерек көзі болып саналады. Өйткені кейбір топонимдер (әсіресе, эндооронимдер мен эндогидронимдер) архаизмдер мен диалектизмдерді тұрақты сақтайды, көбінесе олар сол аумақты мекендеген халықтың субстрат тілдерінен бай мағлұмат береді.

Топонимдердің халық берген дұрыс нұсқасын барлық жағдайда және басқа тілдерде дұрыс жазылуының маңызы зор. Жергілікті географиялық атауларды басқа тілдерге катесіз берудің іс жүзіндегі жолы-транскрипция (айтылуы) мен транслитерация (жазылуы) әдістері болып табылады. Бұл әдістердің географиялық нысандары картаға, атласқа түсірілгенде, түрлі әдебиет, бұқаралық ақпарат құралдарының беттерінде және коммуникацияның барлық саласында олардың атауларын дұрыс жазуға көмектесетіні анық.

Топономика нысан ерекшелігіне байланысты жоғарыда аталғандардан басқа бірнеше топқа жіктеледі: ойконим (елді мекен атауы: Астана қ., т.б.); хороним (табиғи, әкімшілік-аумақ атауы); дромоним (жол қатынасы тораптарының атауы). Сондай-ақ топонимдер өзге ономастикалық топтағы сөздерге [кісі есімдері (антропоним), өсімдік (фитоним), мал-жануар (зооним), ру, тайпа атауы (этноним), аңыз әңгіме, эпостардағы қиялдан туындаған атаулар (мифоним), т.б.] ұйтқы болады. Трансонимистикалау құбылысы нәтижесінде ондай өнімдер топонимдер қатарына

ауысып, антропоним, зоотопоним, фитотопоним, этнотопоним, мифотопоним, т.б. терминдермен белгіленеді.

Зерттеу саламыз аудармамен байланысты болғандықтан, топонимдердің аударылу мәселесіне келер болсақ, топонимдердің немесе жер-су атауларының аударылмайтын қатары тілден тілге арнайы тәсілдер арқылы беріледі. Көптеген әдебиет көздерінде аударма теориясында мұндай атауларды тілден тілге өткізудің барлық тәсілдерін негізінен төмендегіше төртке бөліп қарастыруға болады. Мәселен, С.П. Романова мен А.Л. Коралованың «Пособие по переводу с английского на русский» деген еңбегінде: « 1) транскрипция и транслитерация; 2) калька; 3) аналог, или приблизительно соответствие; 4) толкование, или разъяснительный перевод» делінеді. Мұнда транскрипция мен транслитерацияның тиімділігі сонда, ол сөздің дыбыстық және графикалық тұрпатын береді, мәтін көлемінің ұлғайып кетуіне жол бермейді. *Калька* күрделі сөздер мен сөзтіркестерді бөлшектеп аударарды. *Аналог*, немесе барабар сәйкестік, бұл –түпнұсқа тіліндегі ұғымға толық сәйкес келмейтін, ұқсас ұғымдарды аударма тілінде беретін сөздер мен сөзтіркестер. Ал тсіндірме тәсілі әрдайым мәтіннің ұлғайып кетуіне жол береді және бұл оның басты кемшілігі болып табылады деп, берілген тәсілдер тарқалады.

Әйтсе де, біз жалпы топонимдер мен реалийлер тілден тілге көшірудің төмендегіше тәсілдермен беріледі

деп, кеңірек мағынасында қарастырдық:

1. *Транслитерация*
2. *Транскрипция*
3. *Транслитерация+ түсіндірме*
4. *Транскрипция+түсіндірме*
5. *Калька*
6. *Жартылай калька (немесе калька- транслитерация / транскрипция; транслитерация / транскрипция + калька)*
7. *Аналог (нақпа-нақ балама / барабар балама)*
8. *Экспликация (сипаттама)*
9. *Генерализация (гипонимия, жалпылау)*
10. *Конкретизация*
11. *Плантация (кондыру- Н.Р.), т.б.*

І.Есенберлиннің «Көшпенділер» трилогиясын аудару кезінде экспликация тәсілі де қолданылған. Айталық, «Большая Медведица» - «семь ярких звезд» - «Seven bright stars» делініп, космоним аудармаларда экспликация (сипаттама) тәсілімен берілген. Келесі бір қолданыста Жетіқарақшыны орыс тілінде Семь Разбойников етіп калька тәсілімен аударып, беттің төменгі жағында Семь Разбойников –Большая Медведица деп аналогын (баламасын) береді. Seven Robbers болып, осы жолмен ағылшын мәтінінде калька тәсілімен аударылып, Seven Robbers – the Great Bear делініп, беттің төменгі жағында атаудың енді орыс тілінде аналогы Большая Медведица калька тәсілімен аударылып береді. Аудармашы оқырманды баламалы ұғымдармен таныстырғысы келсе, оларды кітап соңында сөздікшеде көрсеткен болса,

ол аударма-туындының бағасын көтермесе, түсірмеген болар еді.

Транскрипция, транслитерация тәсілдерінен өзге ағылшын тіліне аударылып немесе жартылай калька тәсілімен трансформацияланып жүрген өзге де атаулардың бас – аяғын жинақтап, қолданыс жиілігі орташа, сирек атаулардың барлығын топтастырып, ағылшынша берілу нұсқасын біріздендіру жақын болашақта қолға алынуға осы тектес өзге атаулардың графикасын тұрақтандырып, онимдердің антропоним, топоним, гидроним, этнонимдер, т.б. сала – саласымен ағылшын және т.б. тілдердегі сөздіктерін түзіп шығу міндеті тұрғанын меңзейді.

Шығармада лингвомәдени бірліктердің жиі ұшырауы аудармашыға жеңіл тимейтіндігі белгілі. Тиісінше, роман аудармаларында көптеген реалийлердің мағынасы ашылмайды, оқырманға түсініксіз қалпында қалады. Онимдер мен реалийлердің аудармаға ауыр тиетініне қарамастан мәдениетаралық коммуникацияда алатын орны ерекше құбылыс болғандықтан, аудармашы бір ұлттың, не ұлыстың, не ұлт өкілінің болмасына зақым келтіріп алмау жағына сақтықпен қарауға тиіс.

Кісі және жер-су аттардың транслитерациясындағы жүйесіздіктен болған көпнұсқалық пен зақымданған атаулар және түсіндірмесіндегі біліктіліктің жетіспеуінен орын алған келеңсіздік шетел телді оқырманға онсыз да есте сақтауға есімдері көп шығарманың түсінін қиындатып, қолайсыздық тудыруы мүмкін. Алайда, мұндай

жағдайаттардың өзге тілді оқырманның намысына тиіп, жанына бата қоймайтыны анық.

Түсінуге қолайсыздық туған жағдайда шетел тілді оқырман шыдамының шегі шағарманы оқымай жаба салумен шетеледі. Ал түпнұсқа тілінің өкіліне мұндай келеңсіздіктен туатын жағымсыз әсер өлшеміннің шегін айту қиын. Өркениеттік мәдениет деңгейінен көрінеалмайтын мұндай қаракеттер мәдениетаралық коммуникацияда түсінбеусіздікке, арасыздыққа апару мүмкін. Өзге тілді оқырманға жер-су, ел-ру атауларының өз қалпында жеткені керек, аудармада кеткен жаңсақтықтар өзге тілді оқырмандар тарапынан кереғар пікір қалыптастырады, бұл ұлт мүддесіне нұқсан келтіреді.

Ұлттық атаулар, ұлтқа тән болмыс қол сұғуға болмайтын рухани қазына. Сондықтан, онимдер аударма мәтінінде лингвомәдени бірлік ретінде қарастырып, тілден тілге «зақымдамай» алып өту аудармашының міндеті. Заманауи аудармашы маман өзінің біліктілігі сөздерінің аудармасын білумен өлшенбейтін, өзінің лингвистикалық, лингвомәдени, психологиялық дайындықтары сай болмайынша қандай да бір жауапты істі мойынына алмауы жөн екенін білсе керек. Себебі, мұндай дайындығы болмаған маманға қандай да болмасын бір елдің ономастикалық атауларының сол ұлттың бар болмысын бойына жиып тұрған рухани қазынасы екендігін ұғу оңайға соқпайды.

Аударма (әсіресе, көркем шығарма аудармасы) барысында аудармашының мәдениетаралық

байланыстың, этномәдени қарым-қатынастың қызу ортасында «әділ төреші» бола білуі оның ең бірінші міндетінен саналады. Бүгінгі күннің талаптары тұрғысынан аудармашыға тілдерді жете меңгеруімен қоса аудармада дипломатия тілін білуі міндеттеледі. Қандай да болмасын ақпартты әр түрлі мәдениеттер арасында «тігінсін жатқыза» жеткізе білу қабілеті – оның біліктілігінің басты белгісі.

Зерттеу нысанымыздағы «Көшпенділер» романы тарихи-этнографиялық шығарма болғандықтан, онда линвомәдени бірліктердің мейлінше тығыз келуі – заңдылық. Жоғарыда көрсетілген онимдерді аударма мәтінінде трансформациялау тәсілдерінің алғашқы онын осы шығарма аудармаларын ұшырастырдық. Ал соңғы көрсетілген плантация (қондыру- Н.Р.) тәсілін аудармалардан жолықтырған жоқпыз, оның себебі, бұл тәсіл бойынша беруші тілдің онимін қабылдауыш тілге өзгеріссіз қалпында алып келіп қондырамыз, бұл көбіне *гомогенді* (бір текті) әліпбидегі тілдер арасында қолдануға қолайлы саналады.

Тілден-тілге аударылмайтын атауларды трансформациялаушы негізгі екі тәсіл транслитерация және транскрипция жолдары арқылы іске асыруға болады.

Аудармашы **Вероника Албиннің «Дұрыс географиялық атаулар» жұмысында, аударма кезінде көшелердің атаулары жоғалып кетеді деген болатын: «Көшенің атаулары беймәлім болғандықтан, оларды әлемде**

орналасуы бойынша мағынасын береді. Мысал үшін, Флит және Уолл көшелері Шығыста барлық адамдарға мәлім, бірақ Уолл көшесі Канад тілінен алынған эквивалент, ал Бэй көшесін алатын болсақ, ол тек қана түсіндіру мен аннотация беру арқылы аударылады. Сонымен қатар, Ру де Риволи тек қана Еуропалық Одақтағы мемлекеттерге түсінікті. Осы көшелердің атауларын аудару аннотация мен түсініктеме беру арқылы жүзеге асады».

ӘДЕБИЕТ

- [1]. Жанұзақов Т. Қазақ ономастикасы. Казахская ономастика. – Астана: ІС- Сервис ЖШС, 2006. - Т. 1. – 400 б.
- [2]. Абдрахманов А. Научные принципы и методические основы номинации географических объектов Казахстана: Научный отчет МОН РК Института географии.- Алматы, 1996.- С.72.
- [3]. Құрманбайұлы Ш. Ономастикалық жұмыстарды республикалық деңгейде ұйымдастыру мәселелері туралы //Ономастика: бүгінгі мен болашағы. Республикалық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары. – Астана, 2002. –196 б.
- [4]. <http://geonames.usgs.gov/>
- [5]. Жанұзақ Т., Рысбергген Қ. Қазақ ономастикасы: жетістіктері мен болашағы. – Алматы: Азия, 2004.
- [6]. Қазақстан Республикасындағы Тілдер туралы негізгі заң актілері // Алматы, 2004.

THE MAIN DIFFICULTIES AND WAYS OF KAZAKH-ENGLISH TOPONYMS TRANSLATION

Dildabek U.¹

¹Second year Master's Degree Student,
6M020700 – Translation Studies
KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
E-Mail: scarlet95@mail.ru

Abstract: The article discusses the grammatical, stylistic and lexical features of the official business style of the English and Kazakh languages, as well as their impact on the translation process, the main types of abbreviations found in the English and Kazakh business texts, and compares the features of the official business style of the English and Kazakh languages.

The relevance of this work is due to the need to highlight the features of the official business text at the present stage in connection with the development of international economic relations of our country.

Key words: official business style, official documents, English, Kazakh language, translation.

ОСНОВНЫЕ ТРУДНОСТИ И ПУТИ ПЕРЕВОДА ТОПОНИМОВ С КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА НА АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК

Ділдабек. Ұ.Қ.¹

¹Магистрант 2 года обучения,
специальность 6M020700 – Переводческое дело
КазУМОиМЯ им. Абылайхана
Алматы, Казахстан
E-Mail: scarlet95@mail.ru

Аннотация: В этой статье мы рассмотрели процесс перевода трилогии "Кочевники" И. Есенберлина, в ней говорится о трудностях и проблемах с которыми мы можем столкнуться. Целью исследования является рассмотрение проблемы перевода топонимов

на иностранный язык, а также выявление основных особенностей перевода топонимов и изучить возможно ли перевод топонимов более приближенно к оригиналу.

Ключевые слова: Транслитерация, Транскрипция, Транслитерация+ пояснение, Транскрипция+пояснение , Калька.

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ
УНИВЕРСИТЕТІ
ҚАЗАҚСТАН АУДАРМАШЫЛАРЫ ҚОРЫ

**ОРТАЛЫҚ-АЗИЯ
АУДАРМА ІСІ ЖУРНАЛЫ**

**ЦЕНТРАЛЬНО-АЗИАТСКИЙ ЖУРНАЛ
ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ**

**CENTRAL ASIAN JOURNAL OF
TRANSLATION STUDIES**

1(2) 2019

**ҚАҢТАР-НАУРЫЗ 2019 Ж.
ЯНВАРЬ-МАРТ 2019 Г.
JANUARY-MARCH 2019**

Журнал 2018 жылдың қантар айынан шыға бастаған
Издается с января 2018 года
Published since January 2018

Жылына 4 рет шығады
Выходит 4 раза в год
Published quarterly